

(64) Ser 147

~~A13/8/82~~

K34/82
H.M. Mohlabe.

b
L
49

1

Tema ya 5.

Tumellô ya go beka.

8 1. Dikgarebe di bikiwa ka morago ga bokgopa. Bokgopa ke modiro wa Bathoka le Basotho ba bokgaga. Mono gagesu bokgopa ke lebolle.

Re bona ka Bathoka ba mono ba beka mosetsana e sale yo monyana ge a godile ba bogadi ba mo etsa ga gabo go epelelwa bokgopa. Ka morago ga mo ba mo epeletse, ke moka batswadi ba dira bjalwa ba moetsa bogadi. Ke ona molao wa Bathoka.

Ka se ga gesu, mosetsana a dumelwa go bikiwa ge a sesu a bolla. Ke gore ke lethumasa, ge a godile a yo bolla, batswadi ba mothepe ba tsibisa ba bogadi gore mosadi wa lena o ya komeng.

2 Mediro ka moka ya koma e swanetse go bona ke bakgonyana, ba bolotsa mosadi wa bona. Dilo tsewe ba ntshago ke tšena, sa mathômô ke go thlakola mosadi wa bona ge a le ka mphathong, ba thlakola ka sethlanô goba lesome, go ya ka go hora ga motho. Ke gore ba mo apola dilo tšewe a tšwago a di apere ge a etšwa gae. Dithlamo, ke sa bobedi, ke dikobo tša mosadi ge ba bina malôpô. Sa boraro ke sethlathe sa mosadi wa bona ke lesome. Le go sikinya seotlo, ba sikinya ka seke.

Tshaletse ya go thlakola mosadi ke ya yena mosetsana. Ge e le dithlamo ka morago ga mo ba lugile batswadi ba mothepe ba dira bjalwa ba diboetsa bakgonyaneng ditla goma tsa boya gabotse ka sebaka. Sethlathe le se ke sa seotlo ke tsa kgosi. Ke tsa go lefa koma ya gagwe.

Ge mothepe o alogile bakgonyana wa ntsha pudi, ba isa bogadi ba thlabela mosadi wa bona ba mo thlatsisa dipeba. Ke moka bjale go fedile ga e sale lethumasa, ke kgarebe, le ge e sale yo monyana ke kgarebe.

3 Batswadi ba ka se ke ba dumela gore ngwana wa bona a bikiwe e sale yo monyana. O swanetse go gola a fithle bokgarebeng e be gona ba ka kgonago ba mo fa mosadi wa gagwe. Go fithla bokgarebeng ke gore o bona kgwedi ke gore ge a e bone gona ke moka ke mosadi o godile, monna a ka beka.

RM/

Tshwene e sinya legaba la yona, ke seema, ke gore mothepe a re go bona kgwedi la nthla mosogana ke moka a batagana le mosadi wa gagwe, ge ba bolela gore molato keng a gatlala ngwana o ba fetola ka seema sewe.

Molao a o dumele gore monna a beke mosadi wa gagwe e le lethumasa le ka mothla o le mongwe a o dumele. Go bjale ge a sesu a bona kgwedi a ba dumele. Le matsatsing a bo lehono ga ba dumele go bekisa mothepe a sesu a bona kgwedi. Ge e le bothumasa bjona ga bo sana taba, ka gobane ba bangwe a ba sa bolla, methepa le masogana. Ba fo tseana e le masoboro le mathumasa ka moka e le bo nawa tsa fethlwa motseng wa bona ge ba e ya ba re re a gabo nawa tsa fethlwa.

Motho ge a sa bolla, ga kgone go tsea magane le banna ba bangwe. Le ge ba bolela ditaba a ema kgorong a bolela lentsu la gagwe a le salwe morago le ona matsatsi a a bo lehono go bjale. Go bjale ka lona lethumasa ga le kgone go tsea magane le ba bangwe basadi. Dipolelo tsa bona ba re dia bosoborong le gona motho a ka lebala a bola koma.

Bokgopa ke dilo tsa Bathoka ka gobane ga ba bolle, ge ba dira bjona bokgopa bjowe ke gona ba bolla. Ba bokgaga ba bolla, bjale ba dira bokgopa ka go rialo mowe ba gopolelwa gore ba dutsi le Bathoka. Nmpa le ge ba dira ka mokgwa owe, ba ka se ke ba etsa Bathoka, ba bikisago ngwana e sale yo monyana.

Koma ena ya Bathoka ba e epella bosego, ga ba dumele ge basadi ba Basotho ba tsena, bjale ka bona basadi ba Bathoka a ba tsene dikomeng tsa Basotho.

Banna ba Bathoka ba ba dumella fela go tsena komeng ya bodikana ka gobane bjona ba bolla. Ge e le gogwera bjona a ba dumelle gore ba tsene, ka baka la gore a ba bolle bogwera.

Bogwe bja theteleletsane ke gore motswadi wa mothepe kudu wa mosadi wa mosadi ba phophedi ba ka phophela bjale mokgonyana a se ke a fetsa go nyala. Ke moka batswadi ba mothepe ba re monna ke sekgate komeng wa tsena monyala ka pedi o nyala wa gagwe. Fela a tsebe gore ke molato ke moka le yena a dumela molato.

Ka morago ga gore mokgonyana a fetse molato wa makgolo wa gagwe bjale mosogana a bolela le mothepa mabapi le gore e be mosadi ke moka a dumela. Ga go dumele mothepa o butsitse ke mmagwe gore a se ke a gana.

6 Bjale ka Magolela ge a tsea moredi wa Mokoma Masumu e rile mothlang ba mo phophelago, mosogana a ntsha dikgomo tse di tshelago bjale batswadi ba mothepa ba motsa gore tshupa e a ila, o swanetse go goma le tsona ka gobane re ka se ke ra kgona go di amogela ka gore tshupa e a ila. Ba palakana ba file sebaka sagwe dilo tsa gagwe gore a gome natsa,

Magolela ke tshuwana batswadi ba gagwe ba hwile bjale ka ge banyadi mothlang owe ba nyalago bagogadi ba dira bjalwa. E rile ge baphophedi ba nwele bja bona bjalwa ba palakane mosogana a bitsiwa ke makgolo wa gagwe gore a tle a nwe metsi a dikgomo tsa gagwe.

Ka molao o be a sa swanela gore a bitsiwe ka baka la gore a kgodisa batswadi ba mothepa. Mosogana ge a nwele bjalwa a re, o boela gae, ke moka makgolo wa gagwe a re go yena o tshabang o tlile ga mosadi wa gago. Mosogana a dula.

7 Ka mabanyana a raka dikgarebe tsa bo-makgatle. Mothepa a bona gore ditaba di thathafile, a tshabela ka ngwakong wa mmagwe. Mmago mosetsana a omanyane moredi wa gagwe gore molato keng, a a o tsebe gore ke monna wa gago. Bawe le bona ba na le banna ba bona, sepela o robala.

Mothepa a boela a robala le monna wa gagwe. Ke moka a phathlagana le mosogana legogong ka le tee. Mosogana a ba fo bona a dutsi le moredi wa bona kantle le lentsu. Ka morago mosogana a kwana le monna wa gagwe, ba tshaba. Mmago mothepa a re, ke a bolabola ba ga Masumu ba mo ganetsa ba re o dirile ka kgole o be o gopotse gore a ka se ke a ya gagabo.

Ke batswadi ba bangwe bawe ba gopolago gore mokgonyana a ka thlanogela ngwana wa bona bjale ba mo gapeletsa gore a taboge molao.

8 Go bikiwa ga mothepa a sesu a fithle bosading, ewe ke kgapeletso ya mosogana ge a bona a godile. Bjale ka Masinyane Mosoma a tsea moredi wa Mpheso Mohlabe, mosadi yowe e be e le

mothlologadi. Monna wa gagwe o ile a hwa moredi wa gagwe e sale yo monyana leina la mosetsana ke Kobeng.

Masinyane a fithla a nyala ke moka a fetsa mosadi wa gagwe a sesu a tewe matsele empa go bolla gona o be a bolotse. A goma a boya bogweng go kgopela sego sa meetsi batswadi ba mosetsana ba ile ba a mogela kgomo ewe ya sego sa meetsi ba mo fetola ka gore mosadi wa gago e sale yo monyana.

Masinyane a goma a boela gae ka morago mothepa a bita methepa gore ba e nae bogadi bja gagwe, ba ile baya. Mosogana a ya a bona matswele a mosadi wa gagwe a re, ba ga makgolo ba mphora ge ba re mosadi wa ka ke yo monyana.

9 Tsatsi lewe ba swanetsego go tloga ka lona, ke moka a tswalela mosadi wa gagwe, batswadi ba mosogana ba letsa mphulukwane mosetsana a ka a tshuga go tswalelwa, bo ile bjare gosa a dira tse nkego o ya kante ke moka a napa a tshaba a boela gae ga gabo.

Ba bogadi ba re, mosetsana o thlodile, ge mothepa ba ile ba mo tswalela a swanela gore a boele gagabo, ka gobane ba re a ka thlola. Empa yowe o ile a goms bothlola bo ile bja se be gona.

Masinyane a lebadisa a ya bogweng bjale ge a fithlile a lela bo makgolo wa gagwe gore ba mo fe mosadi wa gagwe. Ba mmotsa gore mosadi wa gagwe e sale yo monyana, monna a re ga gona taba, ke re nkadimeng, o tla fo goma a boya. Batswadi ba bona gabotse gore mokgonyana o ba tsene ka fase, a ka se ke a ya bogadi ba goma ba mmuisa.

Mogolo-golo yo mongwe o re, a se ke se swara ke tau sa lopela nkwe. Ke seema, fela ba ile ba mo fa mosadi wa gagwe. A mo tsea a tloga nae. Ge mothepa o fithlile monna a nyaka gore mothepa e be mosadi, bjale ka ge e sale yo monyana a gana. Ba ile ba thoma diphapano.

10 Mosetsana o ile a leka ka maatla go gana go batagana le monna wa gagwe, mafello ba mo sola, a ba a batagana le yena, bjale bosego ba kwa mosetsana a lla, ka moswana ba tsoga ba mmotsa gore ke wena lekwala, ke ona modiro wa bogadi a ba lle ba fo kgotlella.

Mosetsana o ile a ba a fo kgotlella, mosogana a ba a hwetsana tsela ka swele. O ile a dula nae lebaka mosetsana a sesu a thlape. Monna a thoma go dula a elwa le mosadi wa gagwe a re a belege ke meila. O lebetse gore o tsere mosadi e sale yo monyana matšatši a gagwe a sa ya.

Batswadi ba mosetsana ke gabedi ba e ya ba mo lifisa ka baka la go tia morédi wa g bona. Monna a ba bona gore e fela ke madimabe a ka, nka ba bolaya ngwana wa batho a se sa mo tia. Ka morago ga mo mosadi a fithlile bosadi, ke moka a kgola mpa, mosadi a thoma go belega.

Go tseisa ngwana e sale yo monyana ga gwa loka, ka goabane monna wa gagwe o tla ya a mo tswenya a re a belege, a se ke a tseba gore o mmikile e sale yo monyana. Go bjale ka ge a ile a sita ke mediro ya lapa, monna a se ke a mo fella pelo, ke baka la borathana.

Go bjale ka monna yo Moshe (Sebatana) Masete. O ile a tsea mosadi ga Masumu bjale mosadi wa gagwe a ya a hwa a le bogadi. Bonna a boela bogopeng bjale ba ga kakgolo wa gagwe ba mo fa mmula ntlo.

Monna bjale ka ge mosadi wa pele a ile a mo ntsha thakeng, e be e le monna, a tseba tsa banna le basadi. Monna a šitwa go dula a le tee, bjale mosetsana yowe wa mmula ntlo e be e le yo monyana empa o be a thukile matswele empa a sesu a bona kgwedi.

Mmula ntlo wa nyalwa ke moka a mo nyala a fetsa a re go ba ga makgolo wa gagwe ba re mosadi wa gago e sele yo monyana, re ka se ke ra kgona go gofa yena a ka ya a sita ke tsa lapa. Monna a re, ke tla mo sumisa medirong ka moka.

Batswadi ba mothepa a ba ka ba dumela, ba ile ba gana. Mokgonyana le yena a ka a tloga, o ile a fodula bogweng. O ile a ba direla methlolo, ge mosadi wa gagwe a tsoga bošego a yo thlobola, ke moka le yena wa tsoga o thlobola nae, ge a sila le yena a ntsha tsa gagwe dithoro a mo sišisa. Ge a e ya nokeng le yena o rwala ya gagwe pitsa o ya nokeng, bjale bjale, ba sega ba ba ba bona taba e kwiša bothloko.

Ge a thlatleile pitsa monna o a golla mafate a bo makgolo a

gagwe o fa mosadi wa gagwe o gotsa mollo ka ona. Mapoma a lapa o e golla a besetsa mollo ka ona gore pitsa e phakise e bele.

Ba ga makgolo wa gagwe ba ba ba bona gore taba e e a tawenya, ba re ga gona taba o swanetse gore a tloge le monna wa gagwe. Tshwene e sinye le gaba la yona. O tla foya a ba a di bona, bogadi ke moka ba bitsana ba tla ba gafela Masete mosadi wa gagwe. Ka nnete Masete o ile a fepa mosadi wa gagwe bjale ka ge a fepa ngwana wa gagwe.

13 Taba e ya go beka ngwana a sesu a fithla boemong bja gagwe, ke e mpe kudu. Ke gore ke boloi, ka gobane bax nyaka go bolaya ngwana. E no ba ke ditaba tsa malapa, ga di salwe morago mokgosi e sa ka ya bigiwa tsona, le ge ka ditsebe e kwa a ena taba. Mowe re hwetsana gore go na le seema se serego, nama ya betwa e a begwa. O ka se ke wa fo tsama o ka ba ditaba tsa malapa a ba bangwe, e kaba go lela dilo tsa batho.

Ge e ka ba taba e e ka begelwago kgosi, ke molato o mogolo kudu, ka gobane taba ewe ke go bolaya ngwana, gore a yo dira modiro o o sa mo kekanago. Ge e le gore ke mokgonyana a fo kateletsa ngwana e sale bosego ke gore ke mpya a se mokgonyana ba swanetse go mo fa dikgomo tsa gagwe a tloge.

14 Goba ke batswadi ba mothepa ba mo gafela monna wa gagwe e le gore mosetsana esu a fithle mowe ba bangwe ba fithlago gona, bjale a ya a kwa gore tsa bogadi di a baba. A bona gore go boela batswading ke go six sinye lebaka ka gobane ke bona ba mo fafileng, a tshabela ka kgorong gona batswadi ba swanetse go kwiswa bothloko ke kgosi. A be a ba botse gore ge mokgonyana a be a sa kwe sewe le se bolelago e ka be le mofe dikgomo tsa gagwe go ena le go dira motho ka mokgwa.

Diphoofolo di na le tsebo e kgolo, ge selo e sale se senyana ga di senaele, wa bona di senamela ke lebaka la sona gore se namediwe. Ke di dilo tse rerego ga di bolele, bjale rena batho re a bolela, di na le mokgwa o motse kudu.

S 2 Matanyetsa dikgolomotho.

Ditaba tsena di setse di ngwadilwe ka letlakaleng la

356.

Ka morago ga mo mosetsana a e tswa lebollong ke gore lebollong ba bogadi ba mothlakola diseke, ka gobane diseke di rwala ke mathumasa. Bjale ge e le gore mmondi o lositswe, mothlang ba yago mphathong ba bogadi ba yo thlakola mosadi wa bona. Bawe ba sa losiwago ba thlakola ke batswadi ba bona fela kante le gore ba mo thlakole ka selo.

15 Batswadi ba mothepe ba swanetse go botsa bakgonyana gore mosadi wa lena o nyamaseka a matsogo le a maoto. Bjale bakgonyana ba tla nyaka kelo ya matsogo le maoto ke moka gore ba thatele mosadi wa bona maseka.

Ge mokgonyana a saka a tatela mosadi wa gagwe maseka mosadi wa gagwe o tla tswela pele le go belaela. Le go mothlala a ka ba a mothlala ka baka la maseka, a tshaba le monna yowe a bona gore o kgona go tlhokomela basadi ba gagwe. Ke molao gore mothepe ge e le motseiwa re bona ka maseka o swanetse go mothlakola matanyetsa le dikgolomoto a mo rwese maseka. Le dikobo o swanetse go mo apesa ka mokgwa owe masogana a mangwe ba apesago basadi ba bona ka ona.

S 3 Go kgopela go beka.

Banyadi ba ya ba nyala, kante le lesogana. Ka morago ga mo ba feditse go nyala ke moka motho ka o tee yowe wa go ya go nyala o isa, mokgonyana ka xa pudi go gata lapa la bo makgolo wa gagwe. Ka morago ga mowe bjale mokgonyana o tsibile lapa la makgolo wa gagwe.

16 Motlhang a boela bjale o ya a le nosi le makgatle wa gagwe wa lesogana. Motlhang lesogana le nyaka mosadi batswadi ba tla fo mona ka mokgwa wa gagwe, bjale bona ba ntsha selo ba mo fa ba re sepela ga makgolo wa gago o kgopela sego sa metsi.

A ba romo lesogana goba sebaka, go ya mong, mong wa mosadi. Ge ba ka romax motho yo mongwe, batswadi ba mothepe ba tla butsisa gore yena mosogana ka nosi o kae? Sepelang le motse go tle yena ka nosi, re tla mo fetola.

Ke gore dikgopolo tsa batswadi ba mosetsana ba gopola gore ba nyaka go tsea ngwana wa bona gore ba yo meya kantle le monna ka morago ba tla gopola gore ngwana wa bona ke kwababa, ka gobane ge a lukulugile matsogong a batswadi a ile bogadi a sale molaong molao wa gagwe ke wa bosadi a e sale kgarebe. Ke lebaka lewe batswadi ba mothepa ba sa nyakego gore sego se kgopele ke mong mosadi.

17 Ge batswadi ba mosogana ba ka romela sebaka go kgopela sego sa meetse mong mosadi a le gona, batswadi ba tla gopola gore ke a bona mokgonyana wa rena ke mokolokoto, ke gore a na bonna, o lumile kemutla.

Selo sa go kgopela sego sa metsi ge e le gore mosogana o nyetse o feditse o kgopela ka lesome goba ponto. Pudi ke lona lesome ponto ke nku. Ge a sesu a fetsa go nyala o swanetse go kgopela sego sa metsi ka kgomo. Ke tsona dilo ta go kgopela sego sa metsi.

Kgomo ya go kgopela sego sa meetse a ba e ba e gapa, ba foya ba e bolela ka molomo, bona ba ga makgolo wa gagwe, ba tlo foya ba e gapa tsatsi le lengwe, goba ba ra mokgonyana wa bona gore a e tlise. Dilo tsewe mokgonyana a sa swanelago go di bolela ka molomo ke pudi le nku, tsona o swanetse go di tlema a ya natso.

18 Moretlo o betse ge o sea mongweng, batswadi ba nyaka go anogela ba ja le yena a kgone a yo isa moretlo go o mongwe moretlo.

Monna ge a re ke a kgona a re moganetse re mo ganetsa ge a re ke a tswala. E sita le yena mosadi ge a re wa tswala a se na monna re a mo ganetsa, meretlo e a thusana. Ke gore ge batswadi ba mo gafetse mosadi, ke gona ba yo tswala lesaba la bo monna wa gagwe.

3 4 Makgolo ka lebaka o nyaka gore mokgonyana a ntshe dilo ka moka.

Ge mokgonyana a thoma go bolela mabapi le go beka, makgolo wa bona o fumana lebaka la go nyaka go butsisisa dilo tsewe diile tsa sala ge mokgonyana a nyala.

Le dikgomo tsewe a gore ge a nyala tsa sala o swanetse gore ba mo nyake tsona.

Ba mmotsa gore sepela o nyaka dilo tsela tsa go sala ge o nyala re kgone re go fetola. Ke moka a boela a ya a di nyaka, ke moka a di kgobakantsha ka moka a fitlha a supa ba ga makgolo wa gagwe. Ke moka ba mo fe mosadi wa gagwe a beke.

19 Ba mo nyaka dilo tsewe gore a ntshe ka baka la gore ge ba ka mo fa a tloga nae, ke moka ba ga makgolo wa gagwe ge a bolela mokgonyana a ka se ke a ba kwa. A sana taba ka gobane seso sela sa goba se mmaba se fodile. Dilo tsewe tsa go sala ke mokao tlilo dintsha ka tsa moredi wa gagwe ge a nyala. Ge a ka se kea ba le moredi gona ke moka mokgonyana a ka se sa ntsha selo. Go bjale ka ge a ka ba moopa.

S 5 Pikiso ya go phakisa.

Peko ya mohuta o, batswadi ba mothepe ba tloga ba ba ba bona mokgowa wa mothepe. Ba bona a forana le mosogana yo mongwe mowe batswadi ba tla roma sebaka ga bolesogana gore a tle a tsee mosadi wa gagwe, rena a re kwane nae.

Dikgopolo tsa bo lesogana ba tla gopola gore go beka a ba bitsetse, ba bonang godimo ga ngwana wa bona. Ka gobane mogolo-golo yo mongwe o re motho a robe, ka gobane a rwadiwi bjale ka mabšlš.

20 Kgopolo ya bona e kgolo ba tla gopola gore ngwana wa bona a se be a na le mpa. Mpa ba tla fo thusa ke batho ba ba dulago nabo kgaufsi gammogo le sebaka. Bona ba tla ba tlhalosetsa lebaka gore batswadi ga ba bolabole ka phoso ba bona ngwana wa bona a nyaka go ba fapantsha le lena, o nyaka go kwana le mosogana yo mongwe.

Batswadi ba mothepe ga ba nyake bojela pele. Ke mokgwa owe le kwago ba re tlang le re role ntho ya tlhogo. Ge e le mosadi wa lenayena o fela gana selo re tshaba go rara motho. Ke lebaka lewe batswadi ba mothepe ba kitimisago gore moredi wa bona a phakise a bikiwa, batswadi ba khutse ditshela.

21

Mangou o ile a nyala, Mmamaila empa o be a sesu a fetsa go nyala, bjale batswadi ba Mmamaila ba bona a nyaka go dira bogwera le Maranran, mosogana yo a go ba a dula kgauswi le mosetsana. Batswadi ba phakisa ba bona taba e, ke moka ba roma ba roma sebaka gore sepela o tsibisa bakgonyana gore ba tle ba tsee mosadi wa bona kapela, a sesu a dira phoso.

Sebaka sa phakisa sa sepela sa ya sa tsibisa bakgonyana ke moka mokgonyana a fitlha a kgopela sego sa metsi ka pudi, makgolo wa gagwe a dumela a re go mokgonyana o tsebe gore esu wa fetsa go nyala ngwana yo wa ka, ka go riale mowe wena o phakise o nyakele masalela o a tlise, mosadi sowe tloga g nae. Ke moka a beka.

S 6 Modiro wa mokgonyana go makgolo.

Batswadi ba mosetsana ba a fa mokgonyana modiro, pele ga gore ba fe mokgonyana mosadi wa gagwe, ke moka mokgonyana a dira mediro ewe. Ke nolao le mokgwa wa makgolo gore a fe mokgonyana modiro ge mokgonyana a kgopela sego sa metsi, modiro owe ba mo fa pele ga gore ba mo fe mosadi wa gagwe, le ge a bikile ba fo mo fa modiro.

22

Bjale ka modiro wa go aga ngwako, kudu modiro wa ngwako keg ge mosogana a sa ka a fetsa go nyala. Ba mo fa mosomo wa ngwako ka gobane o kgopela go beka mosadi bjale a na selo.

Mosadi wa gagwe o gotse bjale a sa kwana le batswadi ka dipolelo, monna wa gagwe a kgopela sego sa metsi, ba mo fa modiro wa ngwako, ke moka a aga, ge a feditse tshite o a o rulela, motlhang a fetsa go rulela o loga setlhoru a se fega godimo ga ngwako.

Mokgonyana ge a fegile setlhoru ke mokax a sa fologa o fodula, a ke ke a fologa ge a sesu a kwa lentsu ka makgolo wa gagwe. Makgolo wa gagwe a ka seke a mo fetola ka lentsu le lengwe, lentsu lewe a swanetsego go mo fetola ka lona ke go mo gafela mosadi wa gagwe. Ke gona mokgonyana a tla go kgona a fologa ke moka a tsea mosadi wa gagwe.

Go aga ngwako go aga mokgonyana a gela makgolo wa gagwe, ke gore ngwako tefo ya ona ke kgomo, bjale ngwako ba o bala

23

lenaneo la dikgomo.

Go aga lesaka la dikgomo, mowe ba fo mo fa modiro wa go aga lesaka ga o badiwi ka gobane a ka fo rema diphate tse dikgolo tsa dikokwane, bjale ka morago makgolo wa gagwe a dira bjalwa bja gore batho ba mo thuse, ke gore maatla a batho bala a go ekela mokgonyana ke a makgolo wa gagwe.

Modiro wa lesala, ona le ona modiro a o tsene monyalong, ka gobane makgolo wa mokgonyana a ka dira mapoto ke moka mokgonyana a dira a enwa mapoto. O lifile ke mapoto. Go bjale ka go kokotela sesego. Le mediro e mengwe ewe makgolo wa mokgonyana a ka mo fang gore a e dire, bjale ka go rumiwa, le ona a o badiwi. Makgolo wa mokgonyana o ra mokgonyana wa gagwe gore ke ngwana wa gagwe.

24

Makgolo wa gagwe o swanetse go dira bjalwa bja go tlhapisa mokgonyana diatla. Bjale ke gore le ge mosadi wa gagwe a ka tlhala, ga go na selo sewe a ka se hwetsanago.

Diatla a di fapane di etse ge di e ya go jeng. Ke gore diatla di a rekanana, ka gobane mokgonyana o sumile, bjale makgolo wa gagwe le yena o sumile ge a dira bjalwa, ke ditswa mmele ka moka dia baba.

Le ge mokgonyana a ile a beka mosadi wa gagwe, yaba makgolo wa gagwe, o nyaka gore a mo direle modiro ge e le mokgonyana wa go loka a ke a gana o foa dira. O tsoga a le motsengwa gagwe ke moka a tla a soma, kakgolo wa gagwe o mo fagela tsa go ja.

Motlhang ditaba di ema ka mokgwa o mongwe, mokgonyana a ka se ke a kgona go rera ka baka la gore o be a sa age fela, makgolo wa gagwe o be a mo apeela tsa go ja. Ge a ka re makgolo wa gagwe a lefe, le yena mokgonyana o swanetse go lefa dijo tsa makgolo wa gagwe. Diatla di a rekana.

25

RM/

Mowe o bonago ba mo tlemella gore a age ngwako pele ga gore a beke mosadi, o tla hwetsana gore mosogana a fetsa mosadi wa gagwe, gona mowe ba swanetse go motsa gore a age ngwako. Ge e le gore o feditse go nyala, ba ka fo mmotsa gore a age ngwako, bjale a ba botsa gore ke a lekwa ba ga makgolo bjale, ke tla aga fela mpheng mosadi wa ka ke

tla tla ke aga yena a nkapeela. Ba mo fa mosadi wa gagwe.

Ge ba mo file a beka o swanetse go boya go tla go aga ngwako wa makgolo wa gagwe. A ka se ke a dula a re, ke bekile a ke sa na taba, aowa ga gwa loka, ka k gobane motho o phela ka malwetsi. A ka tloga a bona tse di mmonago a sita go boela ga makgolo wa gagwe. Ge boela gona a ka boela bjale ke gore ga sena selo, ga makgolo wa gagwe a ka se ke a kgona go kolota, gore a lafise mosadi wa gagwe.

Bosetlha, o se ke wa bona makgolo wa gago bosetlha wa re, a se makgolo wa gago, ke makgolo wa gago. Ge a go roma wa se ke wa gana, ka gobane ke Modimo wa gago.

26 Go rwalla dikgong, ke mokgonyana wa go tlhoka selo, bjale a nyala a se ke a fetsa bjale a kgopela sego sa meetsi, a fetsa go nyala ba mmotsa gore sepela o gapa dikgomo tsa go sala bjale tsa tlhoka, a fetola ba ga makgolo wa gagwe gore nthuweng, ba dumelana le yena ba mo ruwa.

Ba tla mo dumella gore a dule ga makgolow wa gagwe, ke gore a late mosadi wa gagwe. O swanetse go soma mesomo ya kowa ga makgolo wa gagwe, e le gore o dula le mosadi wa gagwe. Ke mediro ewe a e sonago ke gona a fokotsa tsewe di ilego tsa sala. Ba mo sumisa ka mokgwa o ba ka kgonago. Ka morago ga lebaka ge ba bona mediro ya gagwe ba ka mo lokolla a tloga le mosadi wa gagwe.

S 7 Thuso ya monkana.

Mosogana ge a e ya bogweng o ya le makgatle a gagwe wa mosogana. Bjale ge mokgonyana a kgopela sego sa metsi o kgopela a na le makgatle wa gagwe. Ge ba ka mo fetola ka gore re a go kwa o swanetse go aga ngwako, re kgone re go fa mosadi wa gago, mokgonyana wa dumela ke moka a laela a ya gae ga gabo.

27 Mokgonyana a age, ngwako a dutsi motseng wa makgolo wa gagwe, sewe ba mo fang ke dijo fela. Ge monkana yola wa gagwe wa makgatle a kwana le monkanawa gagwe, o swanetse go mo thusa le yena ka moswana o tla ba le modiro wa mohuta o,

ke moka a mo thusa.

Ga go kgathalege le ge polelo e bolela gore monna ga a ke a eba makgatlle. Ka gobane ge mosogana a ka kgathella yo mongwe mosogana, motlhang a bekago ke monna ga na molao wa gore a be a sa kgatllella lesogana. A ka mpa a kgatllella monna wa gabo, empa motlhang monna yola a go ka a mo kgatllella le yena a na le mosomo, o swanetse go mmotsa gore le yena a tle a mo thuse. Diatla di a rekanana, ba bolela ka mokgwa owe.

28

Go rapa, ge mokgonyana a yo rapa masogana a mangwe, ka baka la boima la mosomo, yena makgolo wa gagwe, goba mosadi wa mokgonyana o bone gore mosomo ke o mogolo, bjale o boletse le makgolo wa gagwe, le goba yena makgolo wa gagwe o bone gore mosomo ke o mogolo, bjale a thusa mokgonyana wa-gagwe ka bjalwa.

Ge makgolo wa mokgonyana a bona gore mosomo ke o mogolo, empa a se ke a rata gore a thuse mokgonyana. Mokgonyana ka nosi, a ka bola-bola le mosadi wa gagwe, gore makgolo o mphile modiro o mogolo ka go riale mowe ke kgopela matsogo gore o nthuse.

Ge mosadi wa gagwe a ile a kwana le kgopelo ya monna ke gona monna a ka kgonago go rapa, banna gore ba yo mo kakola mowe modireng, wa boima, le ge makgolo wa gagwe a ile a dira bjalwa* ke gona mokgonyana a ka kgona go go nyakela bathusi.

Dijo ke ditshila tsa meno, a ka seke a fo nyaka go ja a le tee, o tla rapa bathusi. Bathusi ga ba lifiwi ka selo, bona ba leboga fela ge ba ile ba hora. Mowe re hwetsana seema sa gore ngaka e sa gapego kgomo e gapa mpa.

29

Go thusana ke go bo botse, o se ke wa re o thusa ngwaneno wa go gopola gore o latlha maatla, a gago aowa le yena ka moswana o tla go thusa.

Makgatlle tisa go ja bogwe a se bja gago. Ke gore bara gore o se ke wa bona mong wa mosadi a dio ja ka mokgwa o nkego wa nyenya, le wena wa mo etsisa, aowa wena jaa, o hore. Ka gobane dijo tsa ga bogweng ke maloko, go sibiwa ka dinama tsa dikgogo, mapoto ke molao a tlhoke, maloko a bjale ka ditloo,

ditloo-marapo di tshekgene, ge e le letlhabula, marotse, male a, ka lebaka lewe go sibiwa ka dintlhwa le dintlhwa-mahura.

Go reta ge mokgonyana makgolo wa gagwe a ka mo fa mosomo, a bona gore mosomo ke o mogolo a ka se ke a o kgona. A ka reta monna yo mongwe gore a mo thuse, mowe mosomong ka morago ga modiro, mokgonyana o swanetse go lefa moretiwa ka mokgwa owe ba ilego ba kwana ka ona. Motlhomong mokgonyana a o wa dula, moretiwa a soma a le tee.

30

3. 8 go laolwa ga mokgonyana ge a nyaka go beka.

Melao ya malapa ga e swane, batswadi ba bangwe ba basetsana ga ba dumele gore ge mokgonyana a nyaka go beka ke moka a dule le mosetsana bjale ba bangwe ba re go mo fa mosomo, ke moka a napa a soma a dula le mosadi wa gagwe.

Go robala go robala gona a ka fo soma a robala ga makgolo wa gagwe ka mokgwa o mokgonyana a ratago ka ona, empa mothepa ba ka se ke ba mo dumela gore a robale le monna wa gagwe, ba fo ba babedi, yo mongwe wa makgatlle wa mosetsana ba swanetse go robala nae. Mokgonyana a ka se ke a etaola ka mokgwa o a ratago o swanetse go ba ka fase ga molao wa ga makgolo wa gagwe.

Modiro wa gagwe o swanetse go soma ka mokgwa o ba ga makgolo wa gagwe ba ratago ka ona. Yena sewe a se lebeletse-go ke gore makgolo wa gagwe a mo lokolele mosadi wa gagwe, a beke ka bothakga, bjowe bo ratago ke batswadi ba mothepa.

31

Mokgonyana ge a e ya bogweng go kgopela sego sa metsi, o ya ka mabanyana ke moka a fitlha a dula ka ntho ga maforo, a na le makgatlle wa gagwe wa mosogana. Ga ba bolabole ba dula ba re tuu, ge ba bona gore ga go na motho yo a ba bonago gore go na le batho ka kowa yo mongwe wa bona o wa gotlhola gore ba phakise ba di kwe gore go na le mokgonyana kowa maforong. Ge ba sa ka ba kwa gore mothom wa gotlhola ba goma ba bona lebaka le feta. Ba boeletsa gape go gotlhola ka gobane ba thloka go gotlhola, ba tshoga ba ile malaong ke moka ba ka se ke ba kwa ke motho, ka go riale ba direle gore ba phakise

ba ba kwe.

32

Mokgonyana ga e bosego kudu o ya ka maetiso go direla gore ge ba gotlholo ba tle ba ukwiwe. Methopa e ba tsee e ba ise ka ngwakong owe ba swanetsego go ba tsentsha go ona. Gore ba kwe sehuba ba setse ba tseba gore ke bakgonyana. Ke moka mong mokgonyana o nyakeka bomakgatle ba gagwe ge a bona gore bo-makgatle ba dula sethakgo, yena ka nosi o feela ngwako, ke moka a ala legogo a tloga a ya go bitsa bakgonyana gore a tle a ba bee ka ngwakong a kgone a etswa letsolo la go nyakela bo-makgatle.

Mokgwa wa go bitsa bakgonyana maforong, mothopa o re go feela ngwako a ala legogo ke moka a tswa ka lapeng a leba mowe bakgonyana ba lego gona, ke moka a fitlha a kwatama fase, ka dikhuru tse pedi a tseea sewe bakgonyana va se swerego gammogo le mapara, ke moka a thakgoga a tloga natso, ka ntle le polelo le go ba dumedisa.

Ka mokgwa owe bona bakgonyana ba swanetse go thakgoga ba sala mothopa nthago ba tsibile gore ke yona mitsetse. Mmitsi o fitlha a tsena le dilo tsa bona ka mowe ngwakong owe ba swanetsego go dula go ona le bona ke moka ba fitlha ba tsena go ona. Ke moka mmitsi o a tswa wa tloga kantle le gore a ba dumedise.

33

Motho a dumediswe a sale tseleng ka gobane e ka ba ke go moraka, o tsena ka gae, a dula fase wa kgona o mo dumedisa. Komana dula o bapilwe motlha a dira ga go tsibji. Ke seema, ke gore batswadi ba dula ba laile bana ba bona gore motho ga dumediswe a sale tseleng, wa mo dumedisa wa mo raka. Go bjale ka bona ba kgonyana ge e le la nthla ba e ya bogweng ba swanetse go laiwa.

Ba balaya gore mokgonyana ga tsene bosego ka gobane wa tsena bosego wa hwetsana gore ba setse x ba ile malaong, wa gotlholo wa se ke wa kwa ke motho, o swanetse go goma.

Ga ona molao wa go tsena ka motseng ka gobane wa tsena, ga o tsebe ngwako owe o swanetsago go ya ga ona. Bjale wa tloga w dira phoso ka gobane o tla bulela le makgolo wa gago. Le gore ge ba dutsi maforong ga ba bolabole, ka gobane ba bolabola, ba tla re, bakgonyana ke baloi ba swaranegile.

34 Dumediso ya basetsana go bakgonyana, ge bakgonyana ba dutsi ka ngwakong, mong wa motseiwa a bitsitse bo-makgatle ba gagwe ba kgobakane, ke moka ba tsena ka moka ga bo...a ka ngwakong ke moka ba fithla ba dula fase, ba re lesome la matsetsee ba inamisitse ditlhogo tsa bona fase, ke moka bakgonyana ba re morena ba se ke ba inamologa. Ba nyaka gore ba ntshe selo ba kgone ba inamologa selo sewe ke kgogo goba kgogo tse pedi ge mokgonyana a hora. Ge e le maseleng ke maseleng a mabedi goba ka e tee. Ba kgone ba inamologa ba boledisana nabo.

Bakgonyana ba roma mothepa yo mongwe gore a yo bitsa sebaka sa mo motseng ke moka a ya a mmita. Sebaka se tla fithla sa dula molomong wa ngwako a ba losa. Ba butsisana maphelo bjale ka morago ba mmotsa gore sepela o re dumedisetsa. Ke moka sebaka sa ya sa dumedisa, ba fetola ka gore dia kwala. Sebaka sa boela sa re ba re ba kwile, ke moka go fedile ba robala ditaba ke tsa ka moswana.

35 Ka moswana ge bosele ke moka mothepa o mongwe o ruthetsa metsi o tshapisa bakgonyana ba bangwe bona ba setla mauswa. Ge letsatsi le tshabile ka moka ba motse ba tsogile, ke moka bakgonyana ba bitsa mothepa yo mongwe ba mo roma gore a yo ba bitsetsa sebaka sela. Ge sebaka se fithlile ke gona ba mmotsa gore sepela o botse ba ga makgolo gore re tlile mo ka go kgopela sego sa metsi ka sekete.

Sebaka a se lape go sepela ke moka o wa tloga o botsa batswadi ba mothepag gore bakgonyana ba re ba tlilo kgopela sego sa metsi. Ke gona batswadi ba mothepa ba kwetsane sebaka sa go bolela gore dia kwala sepela o botsa bakgonyana re ba nyaka sa gore. Ge a ile a ntsha bjale ba ka motsa gore mosadi wa gago so, bjale makgolo wa gago o rata gore o mo direle

modiro wa gore o tloge le mosadi wa gago. Ke moka mokgonyana a dira modiro owe, ba kgona ba mo gafela mosadi.

Dikgarebe tsa kgale e be di sa nwe bjalwa le masogana ka gobane e sa le ba banyana. Mosogana o nwa bjalwa ge a setse a bikile mosadi wa gagwe, go bjale ka mothepa le yena o nwa bjalwa a le bogadi. Leepana le legolo le gedimo ga mosetsana ka gobane ge a ka nwa bjalwa go fitlha mowe a ka sinyago bokgarebe bja gagwe.

36

Ke gore masogana gammogo le banna ba ka se ke ba tshaba go mo apisa. Papadi ya ngwana e tla le go lla. Ke gore ka morago ga mowe o a ima, bjale go sinyegile, a ka se ke a bikiwa bjale ka methepa ewe e bikiwago e lukile.

Mollo ka ngwakong wa bakgonyana, kgale malampi le makgantlelo a be a se gona, bjale ge ba tsena ka ngwakong e be ba tshuba ditlhatlha ke moka ba ala magogo. Ge yo mongwe a ala yo mongwe wa mo neketsa, motlhomongwe o se amisa dipone ka leboto. Ke mokage a etswa o tswa natso.

Ge ba etisa, ba tshuba tsona dipone ka pedi ba se amisa ka leboto, bjale bjale tsela ge di fella ke moka ba tshuba tse dingwe, ba tima ka go kwa ge ba kgomela. Ka moswana ke modiro wa go tsoga ba feela dipilo. Ge ba bona gore dipone di a tlhokwa ba gotsa mollo ka dikgone.

Matsatsi a bo lehono ba tshuba malampi, bjale ge mokgonyana a e ya bogweng, o swanetse go ya le lelampi la gagwe. Ge mokgonyana a ka ya bogweng g kantle le lelampi methepa e ka se ke ya dumela gore ba ba fe lelampi la bona, ba tla ba lesa ba robala tsufing. Go bjale ka ge a ka ya a se na kobo ya bosego ba ke se ke ba mo fa kobo, o swanetse go robala a sa apara.

37

Bosego bjowe bakgonyana ba taenago ka bjona ga ba ba fe tsa go ja bare ba lala ba kokona leboto. Le metsi ga ba fiwi ba ila le go tsane. Ge mokgonyana a sesu a nyala ga ba mo laele kgogo. O nyala pele ke moka ba mo gadikela dithaka yaba bona ba ka molaelago kgogo.

RM/

38 Monna wa motse, le yana ge a lositse mothepa, motlhang a yago bogweng le yena a fiwi tsa go ja, o lala a e ja leboto. Tsa go ja a ka nna a tswa a ile gae, ga gagwe. Ga e le dijo ba tla tsoga ba di hwetsana ka moswana. Mowe re hwetsana seema se serego letsema la mongwe a le apeelwe. Ka moswana ba tsoga ba hwetsana tsa go ja, ka baka la gore ba robetse mowe.

Ge mokgonyana a ka re a ile bogweng ka moswana a re, go tsoga a tloga ba sala ba faga mauswa a ba a cma, ge a boya mowe a goba a ile ke moka a fitlha a seje buuswa. Ke molato, ka gobane go bontshagala gore moswana a rate mothepa. Ba mo lifisa pudi goba nku. Ke molao, mokgonyana ge a ile bogweng a swanela go ja dijo motseng o mongwe, o ja pele a kgona a tsama a bona batho bawe a nyakago go ba bona.

39 Mogwa wa tshwene o ja sewe tshwene e sejago. O se ke wa bona dijo tsa makgolo wa gago e le ditshila wa sisingwa go dija. O swanetse go di ja ke ditshila tsa mosadi wa gago. Ge mokgonyana a ile bogweng a swanela go dikella ke letsatsi nageng. La dikela a le nageng a fitlha bosego, o na le molato. Polelo e re bosego bjowe o be a se nosi o be a goka ke ba bangwe, yo wa rena ngwana a se mosadi, basadi ke bawe ba lefoka. Go bontshagala gore le ge a mikile o tla fo ya a mo tlogela ke moka ngwana wa rena a sala a le nosi.

Mokgonyana ge a ile bogweng o robala le mathepa ka ngwakong ka o tee. Dikgarabe di na le tsa lona legogo le gona bona ba thiba molomo ke moka mokgonyana le makgatle wa gagwe ba robala moseo. Molomo go thiba mong motseiwa, mokgonyana o robala ka lebotong, bo makgatle ba robala ka gare.

Ge dikgarabe di ile tsa ya bogadi go bona monna wa tsona, moswana o thiba molomo, ke moka mong motseiwa a robala ka moseo ka lebotong. Bo makgatle ba ba ka gare.

Tshikgidi e phela ka madi a moeng, ditshikgidi di dula godimo tse dingwe di dula mengeng e megolo ya maboto, kudu di phela lebotong, bjale ge di fologa di fologa ka leboto go fithlela di fitlha lebotong. Di swanetse go tsena ka bawe ba robetse kgaufsi le leboto, bosego

40

bo tla kwa ke bona pele.

Seema sena sa tshikgidi ga se bolele mabapi le go lumiwa ga tshikgidi fela, awa se mabapi le go e moeng tla ka gesu re je ka wena. Go na le tsa go ja bjale ga ja di bone gabotse gwa tswella moeng, ke moka ba roba ke moeng, ba mo fa dijo. Le ge dijo e be di sana le modiro, owe ba swanetsego go dira ke moka ba lesetsa modiro ya ba manwa fela.

Monna o letse a nwele bjale, bjale o na le dipapalase, o kgopela gore ba mo fe kgogo a bolae, bjale ba mo ganela, moeng a tsoga a fithlile ke moka ba mo tshoga ba bolaya kgogo le mong motse o tia dipapalase. Ke moka o bolela gore gela gwa se ke gwa ba moeng e be e le moka. Ge mokgonyana a ile a fithla re tla khutsa go ja, morogo ba tla bolaela mokgonyana dikgogo re se ba ka tsona.

41

Kgopolo e kgolo ya bagolo-golo ge mosadi a robala ka theko mosogana le yena a robala ka theko, ke gore ge mosogana a kwana le mosadi wa gagwe, a ka g kgona go tsoga a ya ka kowa go robetsego mosadi wa gagwe, ke moka ba bolabola ditaba a kgona a boela ka malaong a gagwe. Ge mosogana a ka imisa mosadi wa gagwe e sa le kgarebe ga go na molato. Ke tshwene e tshintse legaba la yona.

Tshwene go bolelwa ka motho, ka gobane ge e le tshwene ewe e dulago maweng ga e na legaba. Legaba lewe e yago g ya le tshinya, ke magaba awe a gasago ke batho. Le yona ga e na molato empa ge ba ka e bona ba e rakisa ba e hwetsana ba e bolaya, ya lefa ka setopo sa yona.

S 9 Mokgonyana ge a sa isa kobo ya bosego.

Ke setse ke ngwadile ka mo godimo gore ge o sa isa kobo ya bosego wena o tla fo robala o sa apara, mogau ga o gona. Empa ge o ile wa isa kobo ya bosego kudu tse pedi ba ka go fa e ngwe wa apara. Ge dikobo tsewe e ngwe a ile a fa makgolo wa gagwe, mosadi wa gagwe a na le ka e tee, a ka se ke a hwetsana kobo.

RM/

42

Mokgonyana ge a ka isa dikobo tsa bosego tse tharo, bjale tse pedi a fa makgolo wa gagwe ka e tee, ya ba ya mosadi wa gagwe, o swanetse gore ge a e ya bogweng a ya a swere kobo, ka baka la gore mosadi wa gagwe o na le kobo ka e tee makgolo wa gagwe, a ka se ke a mo fa e ngwe a apara. Dia ila dinta tsa makgolo wa gagwe di ka mo loma.

Ge a ile a rekela mosadi wa gagwe tse pedi, mosadi wa gagwe a ka se ke a di apara pedi ga tsona, e ngwe kobo o tla e lekele-tsa mothapeng. Ke yona kobo ewe a tla go fa monna wa gagwe gore a e apare. Ge a boela gae e a sala. Ge e le gore mokgonyana o tswa a rwele ya gagwe kobo, gona mothlang a boela gae wa rwala a boela naye.

Mokgonyana ge a e ya bogweng o foya le lesogana ka le tee fela, yowe e lego makgatle wa gagwe, bo makgatle a ba tlale bawe ba bang ba bantsi ke dikgarebe, le bona ba direla go e ba e kelane mosomong wa go sila le go setla le go kga metsi.

43

Kobo ewe ba fago mokgonyana e swanetse gwe e be e ntswa eseng ewe mosadi wa gagwe a kilego a e apara. Ge e le ya makgolo wa gago yona e a ila, go bjale ka legogo le go alago makgolo wa gagwe ga ba mo alle. Legogo la go alla mokgonyana le fo dula le le gona le leswa ga le ala ke motho le duletse mokgonyana fela, ga go na motho yowe a ka le alago kantle le go alla mokgonyana.

Ngwako wa mokgonyana ke ngwako wa kgarebe mola a fitlhago la nthla ba mo tsentsha go ona, ke moka go fedile, ke ngwako a swanetsego go dula go ona. Tsatsi le legwe le le lengwe ge a ile bogweng ba swanetse go mnea ga ona.

44

Ngwako wa mothepa, ke ngwako o ka metlha o swanetsego, go lebana le ngwako wa mmagwe. Go ba ngwako wa mmagwe o ka gare ga mengwako ya metse, le ona o swanetse go ba ka gare ga motse. Mmagwe o tla kgona go kwa sewe se ka tswenyago moredi wa gagwe.

Go tseba empa le ge mokgonyana a tseba ngwako owe a swanetsego go robala go ona, a swanela gwe ge a boela

bogwe a fo fithla a leba mowe ngwakong aowa o swanetse go dula kantele ga kgoro a dire bjale ka pele gore methepa e e e motsee.

Le ge mokgonyana a ile a beka mosadi wa gagwe bjale a nyaka go bona ba ga makgolo wa gagwe. Mowe a go sa ila, ka moswanyana o a ya, fela go na a sa dula kantele ga maforo o fore twe a fithla a tsena ka lapeng la makgolo wa gagwe, a dula mowe lapeng a ba dumedisa. Makgolo wa gagwe o tla mo alla le gogo ka ngwakong ke moka a motsa gore a tsene. Ga a lle ke mong makgolo wa gagwe, yo mongwe mosadi wa motse.

Ge mokgonyana a le ka ngwakong ke gona ba ka kgorago ba dula molomong wa ngwako ba butsisana madireng. Ka morago ga mo a ba bone ke moka wa ba laela o tsea lepara la gagwe ka nosi wa tloga.

45

Dieta dieta ga dina molato, mokgonyana o fo tsena a rwele mowe dirago le molato ke ka sedutung sa koma e ba rego ke kokoi gona o swanetse gore motho a role a sale kantele ga modupa digoso. Ge e le bogweg se se ilago ke katiba yona ge a tsena ka lapeng goba ge a feta kgorong ya ba gona le banna o swanetse go rola. A tlhoka go rola ba mo fidisa, a ba a lefa ka pudi goba nku.

Katiba go rwala mong potwana, potwana ke gwe mogolo yowe a goletsego le kgosi. Ke koma leinam elego kokoi le lengwe ke potwana le lengwe ke masala wa dinong. Ge e le mabapi le mokgonyana le makgolo wa gagwe wa monna ke makgolo wa gagwe yowe a swanetsego go rwala katiba ka gobane ke yo mogolo mokgonyana o swanetse go rola ka go riale mowe wa tlhompha.

Mokgonyana o duo fithla a bea katiba ka ngwakong ka gobane ge a ka re a e kantele, a e tsea a re ge a tshiretse a rwala, ge a boya a rola, pelo ke lesoboro o tla lebala a tsena nayo ba mo lifisa. O e rwala a le kantele ga motse wa makgolo wa gagwe, fela ge a ka gathana le makgolo wagagwe, ge ba dumedisa o swanetse go rola e re ge a fapane nae a kgone a rwala.

46

RM/

S 10 Morogo wa go bolaela mokgonyana.

Bjale ka ge go setse go ngodilwe go e ge mokgonyana a ya bogweng bosego bjowe a ji tsa go ja, o lala a ija lebototo.

Dijo ba tsoga ba mo fa ka moswana. Dikgarebe di tsoga e sa le ka moswana, ke moka yo mongwe wa bona o gotsa mollo ke moka a ruthetsa metsi a go tlhapisa bakgonyana. Ba bangwe bona ba setla maupi a go fagela bakgonyana tsa go ja.

Motlhapisi ge a feditse go tlhapisa bakgonyana ke moka le yena o ya goba a soma le methepa e mengwe. Kz morago ga mo batswadi ba mothepa ba tsugile, moredi wa bona o botsa mmagwe gore naa baeng ba tla seba kang? Mmagwe o tla motsa gore go lukile, ke sa botsa papago ke mokam wa motsa o fetola ka gore sepelang le ba bolaele kgogo. Mmago mothepa o tla supa moredi wa gagwe kgogo ewe e swanetsego go bolaiwa.

47

Mothepa ke moka o botsa motlhapisi gore sepela o ruthetsa metsi. Ka morago ga mo metsi a bela goba go fisa ka maatla ke moka ba bolaya kgogo kantle le go supa mokgonyana, yena o tla fo bona fela tsa go ja di tla le nama ya kgogo.

Ge ditaba di ile tsa ema ka mokgwa o mongwe ge mokgonyana a nyaka dilo tsa gagwe makgolo wa gagwe a ka se ke a bala merogo ela a goba a tlhabela mokgonyana. O be a mo tlhalela, a moeng a ka re go fitlha ka motseng wa gago ke moka wa mmolaela kgogo wa sokologa wa morepa. Le yena makgolo ge a ile a ethela mokgonyana, mokgonyana a mo tlhabela kgogo h goba pudi, a ka se ke a mo rera ge ditaba di eme ka mokgwa o mongwe.

48

Gape kgogo ewe mokgonyana a ka se ke a ja a le tee, le ge ba sa mo supa ba bolaetse yena ka bakala gore mola a se ke a tla e be ba ka se ke ba bolaya. Ba e bolaille ka baka la gore mokgonyana a tla. Selo sewe ba mo supago ke pudi ka gobane ke selo se segolo. Ewe yena ka nosi o swanetse go e bolaya, ke gore e bolaya ke makgatle wa gagwe.

Go tsola, buuswa go tsola moredi wa bona, ge e le morogo go tsola mmagwe, mogodu wa kgogo owe elego sekgwele le mokhukhutho le monatla le lefafelo di fiwa papago mothepa.

RM/

Serope, mokaka, le lefafelo le monatla ke tsa bakgonyana le

molala. Bjale mokaka wa ka theko e ngwe o fiwa dikgarebe, mmago mothepe o ja serope o ngathagana le bana ba bangwe batlhankana ba ngathagana le tlhogo le seripanyana sa molala.

Ge e le pudi ba jana mo tshatshathano empa tlhogo go tsa makgolo wa gagwe gamogo le dikgwatla. Mala go ja makgolo wa gagwe wa gagwe wa mosadi mokgonyana a ba mo fe selo. Dibera le madi ba a bagana dikgarebe tso ja le masogana ka ngwakong .

49

S ll Melao ya dijo.

Methepa e fagela bakgonyana tsa go ja e sa le gcsasa, ge letsatsi le thoma go kwella mmeleng ba swanetse go ba ba isa tsa go ja. Ba ile ba ba tlhapisa letsatsi le sesu le tlhabe ka metsi a se ruthwane. Bjale ge ba isa metsi ba isa le metsi bjale letsatsi le godimonyana ke metsi a go tonya. Ka ona ba tlapa diatla ke moka ba ja tsa go ja, ba goma ba tlhapa ka ona, ba kgona ba e ya go a falatsa.

Mauswa a go fagela bakgonyana, bakgonyana ba ba fagela mantaposana, ke gore ke buswa bja go seloe ka maatla. Dikgero dia tlhatswiwa ba di gaba ka mogotlho, ke moka ba bukhurumetsa ka tlhaana, ge e le mogopo wa dijo ba o fakela ka serotwaneng, ke moka ba tsea tlhaana ba khurumetsa. Go tla khurumulla bona bakgonyana ka nosi le go fola a bo fole kapela.

50

Bakgonyana ba apea ka moswanyana le ka mabanyana. Ka mabanyana ba faga ge letsatsi le e ya madikelo, ge letsufi le tswara, ke moka ba ba fa tsa go ja ke moka ba ja. Serotwana ba kgabisa ka dipheta ba di rokella tsa lekella go bjale ka tsa ditlhaaneng.

Mefuta ya mauswa, mogabo, mokgatso, bjale dijo tse tsa ka godimo ga diji ke bakgonyana bakgonyana ba ja buuswa bja go tlhobudiwa, bja lehea le lotsa. Ke ona mantaposana, ka mabanyana le ka moswanyana, ke molao mokgonyana a ji molatsa. Molatsa wa mokgonyana o bjale ka wa monna ba huduwa mapoto.

Mataposana, ke gore ke buuswa bjo ba fagelago bakgonyana, bja go sitliwa ka lehudu. Le bona beng ba lapa ba bo faga kudu ge ba bona gore mosebo kea wa nama. Le ge go fitlhile baeng ba bona gore re tla seba ka nama empa ga ba fage mantaposana,

ba bo loisa. Ka tsatsi le lengwe ba ka bo faqa empa o tla hwetsana gore mosebo ge e le wa morogo ba o tshetse ditloo goba dikoko goba letlhoko. Ke gore morogo wa mohuta owe ba re ke setlopya.

51 Dikoko ke dilo tse di tswago maruleng, ke gore lebaka la mo basadi ba topa marula ba re go tlhaba marula, ke moka ba tsea dikgari tsa ona ba di anega, tsa oma. Ka morago ga mo mokgope o fedile, ge mosadi a etswa masenong o tswa a di rwele, bjale bjale ge a di kgobakantshe gae, o di tshela ka ditibeng.

Ka morago ga puno ya mabêlê, ke moka basadi ba hwetsane sebaka sa go dikoka. Ke gore ke lebaka la madula gae, ke modirô wa bona. Ba di apea ka dipitša gore di futhumale, ke gore ge ba di koka go tla fo tšwa bo mamokokonope, dibose kudi, le ditlhakong ba di tšhela, goba ge mosadi a bešetsitše monna wa gagwe lehea, o wa mo ntšhetša ke moka a šeba lehea ka tšona. Ge kgope e ka likiša go šeba lehea ka tšona, ka moswana o ka nyaka a utswa, ka mokgwa o di tsefago ka ona. Ditloo le letlhoko ba dio di lema. Dilo tšewe ka moka ga tšona ba di setla ka lehudu, ba di dira buupi bjo bosesa.

52 Dibjana, dibjana tša go tsolêla mokgonyana, mothepa ka noši o botša mokgonyana ke gore monna wa gagwe, gore ke nyaka telo. Ke moka mosogana a mo nyakella, a motša gape gore ke nyaka tlhaana le serotwana le tšona a mo nyakella. Ge e le morifi go nyakêla yêna mosetsana ka noši. Dibjana tšewe o tliilo tsolêla monna wa gagwe go tšona. Mokgonyana a ba mo tsolele mogopong wa makgolo wa gagwe go a ila. Le ge makgolo wa gagwe a ka tloga a ya makgoweng, mokgopo wa gagwe a ba solele yo mongwe go ona.

Lebaka, ke gore go a ile, ka gobane wa solêla yo mongwe wa monna, ke gore o tlholla monna wa gago, gore a hwe. Empa go ribêga go na a ba swanêla go ribêga, ba swanetše go no fêla ba fakêla le kgakgo. Lekgakgo lewe le tla ja ke bana ka mabanyana e le molatša, ka gobane molaô o re yo mogolo a swanêla go ja molatša o ja ke ba banyana.

53. Ge papago ngwana, a ka ja buuſwa a bu ſia a bo fa morwa wa gagwe, morwa wa gagwe, a swanſla go jêla ka mogopong wa papagwe, wa ribulla a swara ka diatla goba a fakêla se tswaneng sa gagwe, a kgona a ija. Go loša gôna a loše, taba kgolo ke gore a mogêle ka diatla tše pedi. Mowe ke molaô ngwana yo mongwe le yo mongwe ge papagwe goba monna yo mongwe le yo mongwe a mo fa selo o swanetsê go amogêla ka diatla tše pedi.

Ge a sa ka a dira bjale, ge e le monna wa ſoro o mita ka yôna matlhô. Ba bangwe ba la tlhêla fase, ke moka a topa e le fase. Ba bangwe, ba re kowa ngwana a mogêla ke moka ba go miša ba fa yo mongwe, ke moka yêna amogêla ka matsogô a mabedi ka go riale mowe o mo ratile molaô.

Melaô ya dilete a e êtelane, mono ga gešu, ge bôna makgolo ba ka tsolêla mokgonyana tša go ja mogopong wa makgolo wa gagwe, molato a se wa mokgonyana, o wa ja ka baka la gore a o tsebe. Go loša go loša basadi, monna a loše, molaô ke go fo amogêla ka diatla tše pedi.

54. Monna molaô wa gagwe, ke maduma, le gore ge a yo ngatha buuſwa, ke moka a re tama dikgoši ke moka ba ja. Mosadi ge yo mogolo a ka kakola ngwana wa gagwe, bjale ngwana a lla, ge a yo mo tšea o kwatama fase, ke moka a loša a kgona a mo tšea. Go bjale ka ge a bôna mokgekolo yo mongwe a kgoga motšoko, a swanſla go kgopêla ka molomo, o kgopêla ka go loša. Ge nke go thôma yêna go kgopêla, gôna o re go loša ke moka a tlhaloša ka molomo gore ke kgopêla dinkô ke moka a kgone a mo fa.

Ge mosadi a ka se ke a loša ge ngwana wa gagwe a lla, a fo iša matsogô a gore a tšea ngwana wa mokakola, bakgekolo ge ba le gôna kgaufsi, ba mo swara ke moka ba mo tšipa, go fithêla a loša ba kgone ba mo fa ngwana wa gagwe. Ge a kgopêla motšoko a se ke a loša, a ka se ~~xx~~ ke a mo fa motšoko, a ka fo tšholla a kgoga, a goma a go fella ka thokong. Mokgopedi o tla gopola botlhola, ke moka ba motša gore boscla ga bogôna, wena o ile wa nyatša mokgekolo yowe.

Dikgarebe di ja le bakgonyana ka ngwakong fêla pele go ja

sl47

55. bakgonyana, ka moragô ke moka go ja dikgarebe. Ke gore ba re go bea tša go ja, ke moka batswalla ngwako, ba dula ka kgakala. Gore ba feditše go ja, ke moka ba thôma go bolabola, ka lebaka lewe dikgarebe di swanetše go bula ngwako. Ke molaš wa gore ge bakgonyana ba ija tša go ja a ba swanêla go bolabola, ge ba ka bolabola ba sešu ba ja, ke moka ngwako wa budiwa, a ba sa ja ba tla tlhwa le tlala.

Bogologolo, ba re, dikgarebe tša tswalla ngwako, bakgonyana ba swanetše go ja dijô, ka ntle le go bolabola, le go gôtlhôla sehuba. A gotlhôla sehuba ke moka dikgarebe tšo bula ngwako, ke gore ba feditše go ja. Ge ba ka hwetsana gore ba filo kitimêla go gôtlhôla, ba sešu ba jê, ke molato, ka gobane banyenya dijô tša makgolo wa bôna. Molato owe o lefa ke pudî.

Tšhupô ya mohuta owe e šupa gore ngwana wa bôna, le ge a ka mmeka a ka se ke a ja dijô tša moredi wa bôna. Ka gobane le ge
56. e sa le kgarebe ga ba ji, go bônagala gore o gona yo a kgona go faga go fitiša moredi wa bôna. Ba mo lifiša ba sa mo retelle, ba nyaka go bôna gore o tla gana bjale ba bône ga botše gore a rate moredi wa bôna.

Ka morago ga mowe, ke moka ba bula lebatî, ka gobane mokgonyana o gotlhotše. Ke moka dikgarebe di tsena ka ngwakong, ba yo thôma go ja tša bôna dijô. Go fedile, ke moka kgarebe e ngwe, e kgêla bakgonyana mapoto ba nwa. Ke moka go fedile, bjale ba thoma go raloka.

Dijô tšewe tša bakgonyana, bakgonyana a ba swanêla go ja dijô ka moka ba fetša, ba swanetše go di šia ga môgô le morôgô. Ga go kgathalege le ge dijô e le tše di nyana goba morogô ke o bose ba o šia. Dijô tšewe di šalago di tla ja ke methepa goba bahuduwa mapoto ka tšôna.

Ge dijô di se dikae mokgonyana a ja a fetša, ga gona molato, dibjana tša dijô ba fo di bea, ka ngwakong, dikgarebe tšôna ka
57. noši di tla bôna gore, mokgonyana o feditše tša go ja. Empa ga gona molato taba kgolo ke le êpana ga mokgonyana ka baka la gore, ba tla mo êpa ka gore mokgonyana o ja kudu. Go bjale ka morôgô

s147

wa nama a swanêla go ja a o fetša o swanetše go o šia. Ge a ka ja a o fetša ba tla re ke mpja, ka baka la gore a ka a šia le segōra. Mokgonyana o šia se-gōra methepa ya šala e gōra.

Mokgonyana ge a feditše tša go ja a buli lebatl ka noši, bōna methepa ba swanetše go tla go bula. Ge baka bula ka noši, ke molato x ba rugile ba ga makgolo wa gagwe. Mokgonyana o swanetše go lifišwa ke x ba ge makgolo wa gagwe ka pudi.

58. Ge ba ile ba mo tlhalêla ka bjalwa o swanetše go fo bo nwa ka mowe ngwakong owe ba meileng go ōna, le ge a o kwa gore o tagilwe a swanêla go tšwa ka ngwakong a tšea magane le ba ga makgolo wa gagwe. Molaō wa gagwe ke go fo raloka le dikgarebe ka ngwakong. Ge a okwa gore bjalwa ba mo swere ka maatla ke moka a robale. Ge a ka tšwela ka ntle ke molato, ka baka la gore o nyaka go bōnêla ba ga makgolo wa gagwe, o lifišwa ka pudi.

Dijō tšewe di šlago ke mokgonyana di ja ke dikgarebe, ga naka mowe ngwakong wa bakgonyana. Ge le bōna ba ile ba di šia, ba swanetše go huduwa mapoto ka tšōna, mapoto awe ke a bakgonyana le bōna dikgarebe. Ge ba ile ba nwa a ba šita mogōra ba fa ba ga makgolo, ba re, ke mafapoga a bana. Methepa ge e tsena ka ngwakong, ba kwatama ka dikhuru, ba sepela ka tšōna go fitlhêla ba tsena ka ngwakong, ke moka ba loša. Go kwatama ka dikhuru, ba kwatama ge ba ile x ga bo mosogana, ge mosogana a ile ga bo mothepa ga ba kwatame, go loša gōna ba loša.

59. Mefagō, ge mokgonyana ba mo file modirō, ba mo fagêla tša go ja, ba mo huduwêla le mapoto. Modirō o bjale ka wa ngwako, ka gobane o swanetše go ya le fokeng go rema diphate, ge a tšo boya o hwetšana mapoto a mo litile ka ngwakong wa gagwe. Ke moka wa nwa le ge dikgarebe di se gōna. O ga dikêlwa ditloo, le mahea ba mešetša, mahea a go bešetša mokgonyana a ba tlhatlhabotše a kwapišwa ga botse, ke moka ba fakêla tlhoaneng ba yo mo fa ka ngwakong.

Dikgong, dikgarebe ge dia go rōba dikgong di fo ya di noši. Motlhang diago le dikgarebe ke tšatši la mo, ba bikile mothepa, bjale ka tšatši lewe dikgarebe di swanetše go tlogêla ngwetši

s147

tša bošla gae, gōna ba swanetše go ya kgoneng go rōbēla ngwetšī dikgone tšewe a tlogo šala a pešla monna wa gagwe ka tšōna. Ka letšatšī lewe ba ya le masogana ba yo ba remšla dikgone, ge ba boya dikgoneng, ke moka bo makgatle ba bošla gae, ngwetšī e šala bogadi.

S12 Go tšhaba ga dikgarebe.

60. Moiši wa maušwa ka ngwakong wa bakgonyana, ke motlhapiši wa bōna, yowe a tsogago a ba tlhapiša e sa le gosasa. Mothepa o iša maušwa pele, ka morago, ga mowe, ke moka, ke moka oiša metšī a go tlhapa, a fitlha a bea, a kwatamile fase ka dikhuru, a loša ba mo dumšla ka gore morena, ke moka a inamologa, a tšwa a tswalla ngwako.

Ga gona sewe bakgonyana ba swanetšego go se ntšha. Bakgonyana ba ntšha ka metsi a go ba tsoša, ke gore ke metsi a go ba tlhapiša letšatšī le sešu le tlhabe, ōna ba fakšla selo ka gare ga metsi, le yēna mothepa ge a eya go a falatša o thōma a tsentšha seatla ka sekotlelong, ke moka a kgona a falatša. Ge e le metsi, a go tlhapa ge ba ija a na molato. Ge ba ile ba ntšha sekgolo motho ba se bea kgaufsi le setlhapešlo.

Dilwana, dilwana tšewe di ntšhišiwago ke methepa, dilwana tše bjale, ka go loša go tlhapiša le ge ba ile ba tlhabšla bakgonyana pudi, o tsebe gore dibēra tša pudi ba ja ka selo, le nama ya yōna 61. ba tša ka selo, ga mōgō le go di kula mēnō ba dikula ka selo.

Dilō tšewe ka moka ba fa mothepa yo mongwe a di swara motlhang bakgonyana ba ~~kix~~ tlogago, ke moka ~~ma~~ bomakgatle ba kgobakana ba ntšha gana tšōna. Ge e le mong motšeiwa yēna a hwetšane selo, fšla ge ba bōna gore dilō tšewe ke tše dintšī, ba mo fa se sengwe. Ge ditaba di ka ōma ka mokgwa o mongwe dilō tšewe ga di reriwi.

Le ge motho a ka re, wa di tlhagiša g pele ga ka tlholo, ga go na le motho ka o tee yowe a ka teletšago. Ke dilō tša dikgarebe le masogana, le gōna ga di na botlhatse.

S13. Modirō wa methepa.

Modirō wa mokgonyana le methepa, ge mokgonyana a ile bogweng. Ga go na modirō owe mokgonyana a ka o dirago, o tlhwa fšla le

s147

methepa ba raloka gae. Modirō wa mokgonyana ke wa mo, makgolo wa gagwe, a ile a re, mokgonyana a mo agēle lešala, goba sethopa, goba ngwakō, goba lešaka la dikolobe goba dipudi, le gōna modirō

62. owe o šoma ka ntle le methepa. Ge go se na modirō, ka morago ga mo ba llē tša go ja, ba fo tloga ba ya mowe ba go ratago.

Dikgarebe tšōna di a tloga tša ya dikgoneng, mašemong ba ka se ke ba yo tlhagola, ka gobane a ba tlēla modirō wa go tlhagola. Modirō wa bōna ke go apešla bakgonyana. Ge letšatši le ya madikēlō makgarebe a swanetše go rwala dikgone ba bošle gae, go apešla makgonyana, ba bangwe ba ya go kga metsi, ba bangwe ba šala ba gotša mollō. Bakgonyana le bōna ba swanetše go bōna gore letšatši le a ba šia, ba phakiše go bošla bogweng. Go na le molēlō o orego mokgonyana a dikēlle ke letšatši nageng.

Ge letšatši le ka mo dikella nageng, yēna o nkga pudī, ge a fitlha ka lebaka lewe e seng lōna, batswadi ba mothepa ba mo lifiša.

Ge ba ile ba šupa mokgonyana gore a gē ngwako, yēna mokgonyana le makgatle wa gagwe, ba rwala dilēpē bedī ga bōna ke moka, ba yo ripa diphate, ga ba e le methepa bōna ba le ba babedī, ke moka

63. ba yo ripa diphate ba di kgobakanya. Ge letšatši lea madikēlo ke moka yo mongwe le yo mongwe o rwala tšak gagwe ba ya natšō bogweng. Dikgarebe tšōna di faga tša go ja.

Ga go motho yowe a ka thušago mokgonyana gorēma diphate, mothuši wa mokgonyana, ke yēna makgolo wa gagwe ka go dira bjälwa, ke gōna banna ba tla ya ba mo thuša go rēma diphate. Ga mōgō le makgatle wa monna, yēna ke modirō wa gagwe le ge ba sa dira bjälwa ke molaō gore a yo rēma naē.

Motlhang makgolo wa gagwe a dirile bjälwa bja go lekella mokgonyana, go ya banna ba bantši ba latella bjälwa le basadi ba ya go rwala diphate ba di tliša gae. Ge go se na bjälwa ba fo tla ba go feta o elwa le mošomō le makgatle wa gago, go fitlhēla le fetša.

Modirō ya go fa mokgonyana, ka moka e tšwa ga makgolo wa gagwe. Ge a bōna gore o na le modirō, o botša sebaka gore sepela

64. o botše mokgonyana a dire modirō wa gore, mokgonyana a na maatla a go gana, o swanetše go šoma, bjale ka ge makgolo wa gagwe a

/motša

s147

motša, o retella naka la tlou. Taba kgolo ke tlhompō, ka gobane ngwana wa moreba ga ba mo nyake, ke ngwana wa mekgwa e mebe, ka go riale mosadi o tla tšea kgole.

Medirō ewe mokgonyana a ka fiwago ke makgolo wa gagwe, ke e:- Go aga lešaka la dikgomo, go aga n ngwakō, go aga setiba, go aga lešala la mabêlê, go betla mphini le go bêtla mose wa gore makgolo wa gagwe a setle ka ôna gamōgō le go gōna lebatl. Medirō ewe, ga ba mo diri gore a e šome ka maka ga yōna ba kgone ba mo fa mosadi, aowa, ba mo fa ka o tee goba ka medi.

65. Ka tsatši le lengwe ba mo fa modirō wa go aga ngwakō, bjale ngwakō ke selo se segolo, sewe motho a rego go aga ôna, ba mo lefa ka kgomo. Ge e le mokgonyana, o re go fêga setlhorō godimo ke moka a dula gōdimo, ge ba mo fološa gōna ba ntšha mosadi gore a nneke. Ka ntle le gore ba mo fološe ka mosadi, mokgonyana ga fologe, ka baka la molaō ba ka se ke ba mo lešetša godimu, ba swanetše go mo fološa, ka gobane ge ba mo šupa mošomo wa ngwakō ba diretše gore ba tla mo fa mosadi wa gagwe, goba ge e be ba sa rate n go mo fa mosadi e be ba swanetše go mo šupa mošomo o mongwe ka ntle le ngwakō.

Taba ewe, e ka ba ba swabišitše mokgonyana wa bōna, ka go riale mowe le yēna ge a ka fologa, ka ntle le polêlō a ka fo tloga, ke gore ba ga makgolo wa gagwe, ga ba mo nyake ba mo swabišitše, le dilō tša gagwe a ka di nyaka ba mo fa. Mowe re hwetšana seema, bjale ka ge taba e ngwe le e ngwe e na le seema sa yōna. Seema se se rego, moleta ngwedi o leta lefsifi.

66. Mokgonyana a fologa ka noši, a ka napa a swara tsela ya go ya ga gabō, ka go riale mowe, le lebaka la go nyaka dilō tša gagwe ga makgolo wa gagwe le ka kwala. Ge a bolêla gore ba ga makgolo a ba nthate. Le lekgotla le ka êma naê gore le ile la direlang, ge le re mokgonyana agê ngwako, a le tsebe gore ke molaō ge mokgonyana a feditše ngwakō, o swanetše go dula godimu ga tlhaka ba ga makgolo wa gagwe ba mo fološe ka go mo fa mosadi wa gagwe? Ge e be le sa nyake go mo fa mosadi nkabela se mo agiše ngwako, medirō ke e mentši nkabe le mo fe o mongwe. Ba swanetše go mo rapêla.

Mokgonyana ge makgolo wa gagwe a ile a mo phošetša, o mo rapšla ka bjalwa. Ke mokgonyana yowe a rapšlago ka seruiwa owe ke molað.

Ge tšhemo ya makgolo wa gagwe e na le matsane, le ðna ke mošomò owe ba ka rago mokgonyana gore a yo ripa matsane. Ke modirò owe a o fago ke makgolo wa gagwe a ka se ke a gana go ya go šoma, o swanetše go o šoma. Goba ba mo fa modirò wa go thetha tšhemo le ðna o swanetše go thetha.

67. Ge e le mabapi le go tlhagola, ba ga makgolo, ba swanetše go dira bjalwa, ke moka ba yo bega, bakgonyana, gore ba rape letšema, le thuša makgolo wa bōna go tlhagola, letšema lewe ke letšema la sekgonyana. Ba tla dira bjale ba rapa batho, ba go ba thuša go ekšla makgolo wa bōna.

Molaudi ke yēna makgolo wa bōna, ge a nyaka gore bakgonyana ba tsogšle, ke yēna a ba botšago goba a ba tsogele ke yēna gape. Ge ba sa tsogele, ba tšwa ba llš tša go ja tša bōna gae. Ge ba tsogšla makgolo wa bōna, o swanetše go ba fagšla tša go ja, o tla ba a ba tlhabšla lekgogo, ke morògò wa bōna.

68. Modirò owe wa sekgonyana ke modirò wa boima, ka gobane ge ba ile ba thōma e sa le gosasa, ba tlhwa ba tlhagola go fitlhšla letšatšl le dikšla. Go bjale le ge ba ile ba llš tša go ja tša bōna ba tloga tšhemong ka gore letšatšl la dikšla. Ba khutša gabedi mo letšatšing, ge ba ija tša go ja, ka morago ke moka ba nwa bjalwa, la bobedi ke ge ba e nwa dikgopšlò. Dikgopšlò ke gore ke mabjalwa awe ba rego ge ba ba tšhella, ke moka yo mongwe le yo mongwe a sepešla ka noši.

Kobo ya bošego le patšl, dilo tšewe ba di nyaka ga mokgonyana ge mokgonyana a kgopšla segò sa metsi, pele ga gore ba mo fa ga fšle mosadi wa gagwe. Dikobo a di thibele gore ba ka se ke ba fa mokgonyana mošomo, ba mo fa mošomo, ka morago a di ntšha. Ke molað mokgonyana yo mongwe le yo mongwe ge a nyaka go beka, ba swanetše go mo nyakšla kobo ya mmago ngwana le patšl ya papago ngwana ba kgone ba mo fa mosadi wa gagwe a beka.

Medirò e bjale, ka g ya go diša dikgomo, go leta dinonyana

sl47

le ditšhwene goba go tsoma, ga se yōna medirō e ba ka e fago mokgonyana. E thekō le medirō ya banna, go leta ditšhwene le dinonyana ke medirō ya ba banyana. Ge e le mabapi le go tsoma ke modirō wa ba bagolo, empa ba ka se ke ba mo roma. Yēna ka noši ge a rata go tsoma a ka fo ya, a ka se ke a tloga a le bogweng, ge a e ya go tsoma a ka fo tšwa a le ga gabo. Ke moka

69. ge a tšo bolaya o di bea ka ngwakong wa mmagwe, ke moka ba abešla ba ga makgolo wa bōna.

Go tsoma go na le kotse gagolo, ka baka la gore go na le diphōfōlō tše dingwe tša bogale, tša go loma batho. Ka go riale mowe mokgonyana a swanēla go tšwa a le bogweng a ya go tsoma. O tla ba a tlhokang ka gobane ba molašla dikgogo, le gona ba ka špa batswadi ba mothepa, ka gore ngwana wa rena a ba mo rate, ba mo gapeletša go tsoma, ba re ke mpja ba ka se ke ba molašla kgogo.

Seema se sa gore morō motshe fēla ba šibi, ba tsumi pelo di a baba. Ke nnete, mošomō wa go tsoma o boima gagolo, o bile o na le kotse, ka go riale mowe, makgolo wa motho a swanēla go roma mokgonyana gore a yo tsoma.

Boima bja ōna, ke go tlhwa motho a šotlha le lefoka, a phema digagabi, motlhomong o hwetšana noga ke moka, o thōma go tšhaba, goba o hwetšana phōfōlō ya bogale ke moka le yōna e thōma go

70. lwa naš.

Bjale ka diphōfōlō tše, tlou, ke phōfōlō e kgolo kudu, ke yōna ewe e fetago diphōfōlō tša naga ka moka, empa ga e lebe, ge motho a e bōna a phema, gore moya wa gagwe wa se ke wa e fitlhella ka go thēya phefō. Le go phimiša dimpja gore tša se ke tša e gōga ka lefetla la yōna.

Tlou a e lebe, e thoma ke dimpja, bjale ke tšōna tšewe di tla bakēlago batsumi motšhabō. Phōfōlō e maatla gagolo, e roba ditlhare ke moka e tšame e phoša batho le dimpja ka tšōna, bōna ba le motšhabang o mogolo gagolo, bawe ba tsebago gore a e kgone go bōna kgole, ba diō thēya phefō ba se ke ba kitima ka maatla. Ba palakana mongwe a se ke a tseba gore wa gešū o go kae, bana ba kgwale ba bitšana ka ~~mmak~~ meludi. Batsumi ba sepela le

s147

dinaka tša manaka a diphōōfōlō ke moka ba letša tšōna gore yo mongwe le yo mongwe a kwe, ke moka ba kgobakane.

Thegetše, le yōna ke phōōfōlō ya go lwa kudu, ka gobane dimpja 71. tša e hwetšana, ga e tšhabe ka maatla, e fo kitima go se go kae, ke moka ya hwetšana molala ya šma, ke gore e kwatama fase ka dikhuru. Motsumi yo a tsebagō, o swanetše gore go fitlha, a raka dimpja, gore di šme kgole nayō.

Ga go na motho le ka o tee, yowe a ka yago ka gobane ke molaleng, ge e ka bōna motho ka leitlhō ke moka e tlogšela dimpja e rakiša motho, ge go se na setlhare goba ditlhare kgaufsi, o swanetše go kitima o bošla kowa le kowa go fitlhšela o fitlha a ditlhareng o tšhiršela ka sōna, ke gore o pota ka sōna, ge o na le pelo ge e tlilo feta mowe, o swanetše go e tlhaba ka lerumu. Ba e bolaya ka ōna mokgwa owe.

Phōōfōlō ewe ba rego ke Thagetšī, e bogale kudu, ge le bōna gore dimpja tše le nego natšō a di tsebe ga botse, go kaone gore le di rake, ka gobane la tlhoka go dira bjale dimpja ka moka yo di bolaya ya tšwa ya sepela, ke moka ba tsumi ba bošla gae, ba 72. šikere marumu.

Tau, le yōna, ke sebata se šoro, le yōna ba e bōna, ba bangwe ba tšhaba, kganthe yōna molaō wa yōna ke gore ba tsumi ba kgobakane felo go tee, le ge e ga lifile bjang le bjang, le se ke la palakana le fo šma, e tla fo fitlha e le tšhela ka lerole, mafellong e tla ba ya tloga. Le yōna ga e lebe e fo lebšela ke dimpja.

Nkwe, le yōna ke phōōfōlō ya bogale, bjale dimpja di re go e rakiša, ke moka batsumi bathoma gore ba e bolaya, fšela ga e hwe fšela, yo mongwe e swanetše go mo gobatša kudu motho wa go nyaka go šalla nthagō, goba wa go sepelela theko.

Pela ke peeba, empa, motho o swanetše go tlhōkōmšela ge a bolaya yōna. Wa e wšela godimu ka baka la bonyane bja yōna e tla go gobatša, ya go loma a e tswe ke moka e tlhahwšela mmeleng wa gago, ge dimpja di le kgaufsi, mpa o leke ka maatla go di rakšela gore di se ke tša e tswara ka gobane di ka go gobadiša, ka gore tšōna di tla e tswara tša e dubatša di bile di e gōga, o tsebe e ngwe e

73. gôgêla ga yôna, ka go riale pela e tla ba ya tloga le nama ya motho yola e mo lomilego.

Ge pela e go lumile, tlhaba mokgoši yo mongwe wa motsumi o tla ba a fitlha, ke moka a e bolaš, a nyakêle phate a e fakêle ka ganong ga yôna, a tlhamiši legano la yôna e kgone e tswa. Pela le ge ile ya bolaiwa wa e bôna gore e hwile o se ke wa gopola gore e hwile, wa fo tšea wa šikara, a owa, fakêla phate ka ganong ga yôna gore ge e ka idibuluga ya se ke ya kgona go go loma e lome phate. Wa tlhoka go dira bjale ka sebaka o ka fo kwa e go lumile ka nthagô. Ke tšôna dikotse le boima tša go tsoma.

Ka go riale mowe makgolo wa mokgonyana a ka se ke a gapeletša mokgonyana wa gagwe, gore a yo tsoma. Ka polêlô ya makgolo wa gagwe a ka ya, motlho o mongwe a boya a sa gobala, bjale ka tšatši le lengwe a boya a gobetše, ka go riale mowe, bôna ba ga makgolo a ba rate mokgonyana wa bôna.

74. Makgolo a ka fa mokgonyana modirô o mogolo, mokgonyana a ka se ke a gana, o swanetše go fo katana naš. Makgolo ka noši o tla bôna gore modirô ke o mogolo, ke moka a dira bjalewa a gêlepa mokgonyana wa gagwe, modirô ga o bolae motho. Mowe re hwetšana seema se barego, maatla a monna a fele, monna ke thakadu.

Thakadu o ka bôna, e špa melete e megolo ya go ya kgole. E mengwe e a špa ya se ke ya dula go yôna, ya feta yo špa e mengwe. Thakadu ba e bitša gore ke modirô, ka baka la modirô ya yôna ya go špa melete. Melete ya yôna e bā e thuša bagologolo, ka go boloka bahu ka ga yôna.

Modirô owe ba ka dirago gore mokgonyana a tšwele pele le go dira modirô e mengata, ke ge mokgonyana a ile a tlhaella kgole monyalong wa gagwe. E bile ke yêna mokgonyana ka noši yowe a botšago ba ga makgolo wa gagwe gore nthuweng, ke tla ba ke le rwalla dikgong ba ga makgolo, ba mo dumella.

75. Gona mowe ba swanetše go šumiša mokgonyana ka mokgwa o ba ka kgonago. Le ga ba ka mo šupa modirô o fe le ofe o swanetše go šoma, ka go riale mowe o poma dilô tše dingwe tšewe di mo tlhaeletšego. O šoma a le bjale e le gore o dutši le mosadi wa gagwe.

Ge a bōna gore medirō ya ga makgolo wa gagwe e buima yēna ka noši o swanetše go kwana le mosadi wa gagwe ke moka ba tšhabe. Gōna mowe ke gore o tla ba a khutšitše medirō ya ga makgolo wa gagwe.

Go ngala ga mokgonyana, ge mokgonyana a ka re a tloga bogweng a tloga ka go ngala, ba ga makgolo wa gagwe ga ba na taba ba fo homola ba dula le ngwana wa bōna, a ba robe, lebaka le tla fitlha lewe, mokgonyana a tlogo nyaka go beka mosadi.

Mokgonyana a swanēla go roma kgaitšedi ya gagwe gore a yo beka mosadi, a ka mo romēla fēla gore a yo tšhabiša mosadi, ge a ka ya a kwana naē gōna go lukile. Ge mosadi a ka ya a gana, gōna 76. mowe, mokgonyana ge a boifa go ya, o roma sebaka gore so mo rapella ga makgolo wa gagwe ka pudi. Ka moragō ke gōna mowe mokgonyana o tla kgona go ya bogweng go kgopēla mosadi wa gagwe. Ba mmekēlago ba mmekēla ke moka a tloga le mosadi.

Metlheng ya bo lehono, makgolo wa mokgonyana, o ra mokgonyana gore a agē ngwakō, ge a bōna gore a ke ne selo o fo aga. Ge a bōna gore o na le selo, o ra ba ga makgolo wa gagwe gore go lukile ke tla nyakēla motho wa go tla go aga ke tla mo lefa. Goba lena ba ga makgolo ge gona le yo le mo tsebago gore o kgona go aga le ka motša a aga nna ke tla mo lefa. Ke moka moagi ge a bonetše o aga, mokgonyana o lefa moagi ka mokgwa o, o fa ba ga makgolo wa gagwe tšhelete ewe ba kwanego ka yōna, ke moka ba ga makgolo ba a fa moagi ka diatla tša bona.

Go tsaba medirō ya ga makgolo wa gago, ge medirō ya gōna e sa fele ke go kwana le mothepa ke moka ba tšhaba.

77. Bjale ka ge go tlhalušitšwe gore mokgonyana o dira medirō ya makgolo wa gagwe a dutši le mosadi wa gagwe. Ka go riale mowe medirō ya ga makgolo wa gagwe e sa fele. Mokgonyana le yēna a leka go bolabola le mosadi wa gagwe gore ba tšhabe, mosadi a sa nyake gore a tšhabe le monna wa gagē.

Batho ba leloko la bo mothepa, ba bangwe ba tla bona gore modirō o ke o mogolo, ba tla leka go thikiša mokgonyana gore mothepa a dumēle a tšhabe le monna wa gagwe. Ga ba motše batswadi

ba di kwa, ba motsetša thopeng. Mothepa o tla ba a di kwa a tšhaba le monna wa gagwe ke gōna bjale a tla go khutša medirō ya makgolo wa gagwe.

78. Ge ba kwane, ke moka ba ba lesetša ba robala ya re kowa ba kgometše ke moka ba bula lebatl la bōna ba tšwa ba tloga. Ka moswana ba tla fo bōna letsatši le bile le tlhaba ba sa tsoge, mafelō ba tla ya go kōkōta lebatl, ba kwa go sa fetole motho, ge ba bula ba hwetsana lesome goba nku godimu ga legogo. Ke gōna ba thōmago go tseba gore batho ba tlugile.

Go tšhaba, ka lebaka le lengwe yēna mothepa, o fo thōma go fapana le batswadi, ka go riale mowe o dirēla gore ba mo rogē, a hwetsane lebaka la go botša monna wa gagwe, gore a re tlogē. Ge ba tšhabile ka mokgwa owe, mokgonyana o roma sebaka ga makgolo wa gagwe gore nyakellang mono ka selo, pudi goba nku ya go tsibiša makgolo wa gagwe.

Makgolo wa gagwe, wa mosadi, ke moka o ya gae ga bo mokgonyana go phupha matlala, ke moka ba ntšha nku goba kgomo ya go raka makgolo wa bōna ka yōna.

Sl4. Motseiwa le bo makgatle ba e tšša gamōgō.

79. Ka mabanyana ge bakgonyana ba feditše go ja, ke moka dikgarebe tsena ka ngwakong gamōgō le motseiwa, ba tsena ka ngwakong ba kwatamile fase ka dikhuru, ba fitlha ba loša, ke moka bakgonyana ba dumēla, ba kgona ba inamologa. Go nweša dikgarebe ba di nweša tsatši le bakgonyana ba fitlhago ka lona ke moka go fedile. Matsatši a mangwe a na molato.

Motseiwa ke molaō wa gore a khurupēle kobo ya bošego, goba tuku. Le ge a dutši a lebane le bakgonyana o wa huralla a lebella gošele. Ge ba molediša a bolabole, o bolediša ke kgarebe e ngwe, ke moka a fēla a ba tlhalošetša sewe se bolēlago ke motseiwa, bjale bjale.

Sl5 Dinweša tša motseiwa.

Motseiwa, o swanetše go nwešwa, ge a sa nwešwa ga a gatlhana le ba bogadi wa ba tšhaba ka go khurupēla kobo ya gagwe, le gōna a nyake go ba bolediša empa go ba dumediša gona wa ba dumediša ka

s147

go kwatama fase ka dikhuru, a loša, ba dumšela ge a thagoga mowe, ke moka wa tloga a sa šma nabo.

80. Molaš mosetsana a sepele a e noši, ba sepela ba leba babedi. Ke gore motšeiwa ge a ile a feta, ba šala ba bolabola le mmati wa gagwe, ke yēna yowe a tla yago a mo tlhalošetša sewe se bolelago ke ba bogadi. Go bjale ge a ka tlhakana le monna wa gagwe, ba no mo dumediša bjale ka ge ba dumediša ba bangwe, ke moka yēna wa feta, o šala a bolabola le mmati wa gagwe.

Ge a le noši, a bōna gore o tlhakana le wa bogadi, o a roga a fo dira tše nkego o ya ka ntle, ke moka ke motšhabšle. Le ge a yo ga tlhana le monna wa gagwe o dira bjale.

Go motšhabolla, mokgonyana o ntšha lesome goba mašelang a matlhano a go tšhabola gore mosadi wa gagwe a se ke a mo tšhaba a molediše, a se ke a mo tšhaba. Gona mowe o tla molediša empa ge e le go khurupela gōna o tla tšwēla pele le go khurupēla. Selo sa gore mosadi a bulabōdiše monna wa gagwe, motlheng ditaba di eme
81. ka mokgwa o mongwe, se a tšwa ka gobane ke molaš wa gore mosadi wa nwešwa ge a bolabudiša monna wa gagwe.

Go mo nweša gore a khurupule kobo, mosogana o nweša mothepa wa gagwe gore a khurupulš kobo ka lesome goba ponto bawe ba tšwago ka malapeng. Ge ba sešu ba mo nweša a khurupulle, o fo khurupēla.

š16. Go khurupulla kobo.

Go khurupēla ke molaš e bile ke modirō ka gobane a ka se ke a lebala go khurupēla, e lebala a se ke a khurupēla a le bōna ga gabo ke thabeng, a ka se ke a nweša ke motho. Ba tla ba ba sa mo nwešang ka gobane ba mone, o swane tšego khurupēla lebaka ka moka, go fitlhēla ba mo nweša. Ke mputšo wa modirō wa gagwe.

š17. Go tšhaba makgolo.

Mokgonyana o swanetše go tšhaba makgolo wa gagwe, bjale ka makgolo wa gagwe ge a mo tšhaba. Go tšhaba ga go fo tšhaba mothepa le lesogana.fšla. Tšhabō e kgolo ke ya makgolo wa gagwe. Ge e le
82. mabapi le mokgonyana godimu ga mosadi wa gagwe a mo tšhabe ke yōna e tšhabago monna wa gagwe.

Makgolo wa mokgonyana, ge a dutšī a bōna mokgonyana o thōma go thakgoga ke moka a tloge, le gōna a nyake go lebana le

sl47

mokgonyana ka matlhō. Go bjale ka ge ba ile go tšama ba ~~xi~~ tala mabjalwa, ba ga tlhana, mokgonyana o swanetše gore mowe a dulago a tšhirêle, makgolo wa gagwe le yêna o tla leka bjale.

Mokgonyana a nweše makgolo wa gagwe. Motlhang owe mokgonyana a bekago mosadi wa gagwe, ge mosadi a ile a dula bogadi ngwaga, mokgonyana le makgolo wa gagwe ke moka a ba sa tšhabana. Go šala fêla tlhomphanō, mabjalwa ba šielana le ditaba ba boledišana ba dutši felō go tee.

Ge mothepa a be a na le moratho, bjale mosogana yo mongwe a fitlha a kwana naē, yola mogolo yola mokgonyana, ke moka o tšeetše ke yo moswa. Magogō ba lla yo moswa, yola mogolo yola a ka fo dula
83. le banna kgorong a sa na molato, empa dijō tšōna ba mo fêla ka lapeng goba ka ngwakong ba mo alla legogō.

Makgolo ge a gatlhana le mokgonyana tseleng, motlhomong go a roga mokgonyana mogongwe makgolo wa gagwe, ke gore ka moka ba tšhabana. Makgolo wa gagwē o swanetše go rōba khuru, ge a dumediša mokgonyana, mokgonyana le yêna o rola mongatse.

Mokgonyana ge a dutši ka ngwakong ke k moka makgolo wa gagwe a tla dula molomong wa ngwako gore a tšee magane le mokgonyana wa gagwe, bjale mokgonyana a nyaka gore a tšwêle ka ntle, a ka se ke a kgona go tšwa, o tla fo kgotlella, ge e le gore o kwa gore wa gobala, o botša kgarebe e ngwe gore e botše makgolo wa gagwe o nyaka go tšwa. Kgarebe e botše makgolo wa mokgonyana gore ~~makgonyana~~ mokgonyana o nyaka go tšwêle ka ntle ke moka a bo fe sebaka.

Kudu dikgomo tša go tšwa mokgonyana ge di ile tša tšea mosadi
84. yo mongwe yowe e lego mamuwi wa dikgomo tšewe, makgolo wa mokgonyana o swanetše go dira bjalwa, a šupe mokgonyana gore makgolo wa gago ke yo. Ke gore ke makgolo wa ngwana wa gagwe, ka gobane morwa wa gagwe, o swanetše go tšea mosadi gōna. Ke yêna makgolo wa gagwe yo mogolo yowe a swanetšego gore a mo tšhabe.

Sl8. Dikwêranō tša masogana le methepa.

Ga go na molato, ge ba feditše go ja dijō tša ka mabanyana dikgarebe le masogana ba noba ba kwerana ka mokgwa o ba ka kgonago. Yowe a yago a kwata ke setlašla, ka gobane le yêna a ka no mo kwêra.

sl47

Dikwêranô ke tše dintsi, bjale ka ge yo mongwe o ka kwa a e ra yo mongwe a ka ra yo mongwe a re bošla kowa le nkô e nkego ke legapa, yola le yêna, a re ke kwêra ke ba fe, ba bosobjo nkego ke pitsa. Yola le yêna a mo fetola, a re ditsebe o ka re ba ya, kganthe ba boya, yola a re tlohôgô ya sekgarakgatlhana o ka re ke
85. tlohôgô ya tšhwene, bošla kowa le melomo ya ditekesela, wena dinkô o ka re ke molokwa wa patše bjale bjale.

Ge ba tennwe, ke go kwêrana, ke moka ba thôma goba ba raloka, ke gore mowe masogana ba keya matswêle. Yola o swara wa gagwe yola wa gagwe, yowe a sekiwigo ke motšeiwa, sewe monna wa gagwe a ka se dirago ge a nyaka go bolabola naš, a ka fo molediša ka molaš, ka ntle le goba a mo swara swara.

Ge a ka ba a mo swara swara gôna mothepa a phônyokga, ke moka o wa tšwa o e tšša le batswadi ba gagwe. Bala bo makgatle bôna ba ka fo ba ralukiša ka mokgwa o ba ka kgonago. Ka sebaka se sengwe masogana ba ba tia, empa ba ka se ke ba lla. Mogongwe dikgarebe le tšôna di kateletša lesogana, ke moka ba mo tšipa ka maswena pale.

Ge yo mongwe wa bôna a o kwa botlhoko, ge a teiwa, goba ge a tšipiwa o swanetše go rapêla ka motho yo mogolo a re, ke rapetše ka mokete, ke moka ba mo lesetša, ke gore ge a rapêla o kwa
86. botlhoko, ge o ka fo tšwela pele le go mo tia mafelong a kaba a lla

Ge ba bagolo ba ka mo kwa a lla, ga ba na taba naš, fšla ge a ka bula lebatl a lla a le ka ntle, ke mowe ba ka mutšišago gore molato kang, ke moka a ba tlhalošetša. Mowe ba swanetše go kgalema bakgonyana gore le šwanetše go raloka nabô ga botse. A a wa ka wa rapêla ge a go tia, a re ke ile ka rapêla ka mokete, mowe ba swanetše go motša gore o wa mo nyatša motho a rapêla re a mo lesa.

Ba tla ba botša gore taba ewe a re nyake ya gore ge motho a rapetše, ke moka la tšwêla pele le go mo tia, ge le ka ~~mautšiša~~ ^{boeletša} le tsebe gore le tla lifišwa, ka baka la nyatšô ya lena, ga o nyatše ngwana yowe, o nyatša yowe a rapetšego ka yêna. Ke moka ba swanetše go kwa.

Thalokō e ngwe, ke gore lebaka la mo go tonye, ke moka, ba gotša mollō ka ngwakong, mollō o na ba dirēla gore ka ngwakong go be le burithō. Ka baka la go tšhekga ga basetsana, ba dira 87. gore mola mollō o tuka, ke moka ba tšea dikgone tša tala ke moka ba di beša ka bongata se bešong gore di dire moši o mogolo. Bona ke moka ba tšwēla ka ntle ba tswalla lebatl. Bakgonyana ke moka ba ferella ke mollō ba thōma go gōtlhōla ka gare ga ngwako, ke moka ba gome ba ba kwēle botlhoko ba bule ngwakō, ba ntšhe diša ba di latlhele ka kgakala.

Ka lebaka le lengwe, ba fo tšwa ba rwele le gone la mailakoko, ke gore ke ditšhoši tše dingwē tša go phela, ka gare ga diphagō ga dikōta tša go ōma. Ditšhoši tšewe di loma kudu. Ba re, kowa ba gotšitše mollō ke moka ba beša le gone lwe, ditšhoši ge di ekwa, mollō ke moka di tšwa ka legoneng di palakana le lebatl, di thōma go loma bakgonyana, bōna ba tšhabetše ka ntle, ke moka ka morago ga sebaka ba boya ba bula lebatl, ke moka ba fešla ba tloša legone.

Mothathathaa, ona le ōna ke motlhare o mongwe wa go se loke. 88. Motlhare ona wa thathapha wa nya dithase tše dintši, dithase tša ōna dia tšhuba, empa ge ba ile ba se o šikinye ga o thathaphe kudu, ge ba ile ba o šikinya ka go kgotla magala a ōna, le tla tšhaba ka moka ka ngwakong, ka gobane o nya dithase tše dikgolo ka maatla.

Ge ditaloko tša mohuta owe di fedile dikgarebe di buile, ka ngwakong, masogana le ōna ba tla thōma go ba tia ka mokgwa owe ba ka kgonago. Ka baka la papadi ya bōna e šōro, le bōna ba ka se ke ba lla, ba fo homola. Mengwako ya kgale e be e se na mafasetlere, le gōna e le e menyana kudu ya go paralla, ewe motho a rego ge a tsena go yōna a nyaka go kgoma fase ka dikhuru.

Ge mosetsana yo mongwe a ka lla ka morago ga thaloko ewe, batswadi ba swanetše go sola mosetsana, gore wena a o tsebe gore le bōna e be ba e kwa botlhoko. Le bōna ba lefeletša bjale ka ge le wena o be o ba tšhubella. Ka letlha le lengwe ba sola bakgonyana gore batho ba raloka ga botse.

89. S19. Go fekola.

Go fekudišwa ga mokgonyana ke go gontši, melaō ewe ya go

s147

fekudisa mokgonyana, ewe a swanetsego go e tlhokomela ke e, mokgonyana ge a ile bogweng, a swanela go dula ka ntle, a dula ka ntle ba re, o rugile ba ga makgolo wa gagwe, ke moka ba mo fekudisa, ba mo lifisa kepudi. Ga swanela go ntsha tlhogo ya gagwe a lebella ka ntle, ka go riale mowe o nyaka go bona ba ga makgolo wa gagwe le gona o a lifiswa ka pudi.

Molao wa mokgonyana ke go fo dula ka ngwamong, ge a tswela ka kgakala, ke moka a fo feta a e, mowe a yago, ke moka ge a tso boya o tsene gape ka ngwamong wa gagwe. Go fitlhela ba faga tsa go ja ba ija. Ka morago ga dijo, gona ba ka tsama ba bona batho, ga gona molato fela ba lebele letsatsi la se ke la ba dikella nageneng le swanetse gore ge le dikela le bona ba be ba fitlha gae. Ge le ka dikela ba le nageneng ke molato, molato owe o lifiwa ka pudi.

90. Ge mokgonyana a boela gae, o swanetse go laela ba ga makgolo wa gagwe, ke moka a kgane a e ya gae, ka lebaka lewe le bona ba ga makgolo wa mokgonyana ba tla ba ba tsibile gore mokgonyana wa bona o boetse gae. Ka lewe lebaka ke gona a ka kgonago go ba a etaola, e seng gore a ile bogweng a e taole ka mokgwa o a ratago.

Ka sesotho ga gona kiletso ya ngwedi o moswa, ka gobane ge mokgonyana a ya bogweng a e le go robale le mothepa o fo ya go mna fela. Bjele ka go riale mowe a ka se ke a bona selo ga mothepa wa gagwe, ka gobane go bona gore mothepa o bone kgwedi ke go ya diphateng tsa mothepa. Go ba o ya bogweng ge kgwedi e sa balama go lukile, ka lebaka lewe a ratago go ya o fo ya.

91. Go bona kgwedi ke gore mothepa o sa lukile, a feta ke kgwedi ke gore madi a mosadi a tswakane le a monna, ka go riale mowe ona le mpa. Ge a sa le ga gabo mosogana a sa molate a dio ya fela ka go mna, a ka se ke a tseba gore mosadi wa gagwe o eme ka mokgwa mang. Motlhang a tlogo tseba ke tsatsi lewe batho ka moka ba mna go ke lebaka lewe le yena a tla go tseba ka lona. Go phakisa go tseba mothepa ke ge o setse o tsene diphateng tsa gagwe, le gona ke yena yowe a swanetsego go go botsa.

S20. Go tsenela.

Lebaka le lengwe le e le lengwe ge mokgonyana a roba mola

/o a lifiswa.....

sl47

o a lifišwa, ka pudi. Bjale ge a ka tsenêla makgolo wa gagwe le gôna ke molato, molato owe le ôna o lifišwa ka yôna pudi. Taba ewe ba fo tsoga ba tsibiša mokgonyana gore o tsebe gore o re tsenetše, ka go riale mowe ona le molato.

Mokgonyana yêna ka noši, o swanetše go tloga a yo tsibiša batswadi ba gagwe, gore ke na le ~~makgolo~~ molato wa go fekodiša ke ba ga makgolo ba re ke ba tsenetše, ke moka ba tlemê pudi ba 92. mo fe, ke moka o rapêla ba ga makgolo wa gagwe ka yôna. Ge a ka fo tšwêla pele le go dira diphôšô le bôna ba fo tšwela pele le go mo lifiša. Ge mosetsana a ka tlhala mosogana batswadi ba mothepa ba swanetše go buiša dilô tšela ka moka mokgonyana a goba a lefa ka tšôna.

Lebaka le lengwe le le ~~le~~ lengwe ge mokgonyana a nyaka go botša makgolo wa gagwe taba, go na le sebaka sa gagwe, o swanetše go roma kgarebe e ngwe gore yo mitšetša sebaka, ke moka a tle a botše sebaka e be šôna sewe se swanetšego go botša makgolo wa gagwe dipolšlô tšewe ba di kwe ~~ka~~ ka sebaka.

Mokgonyana a na molaô wa gore a ka botša makgolo wa gagwe ditaba ka molomo wa gagwe. Ge a ka ba botša ka molomo wa gagwe, ba fo dumêla e le gore ba phitlile molala ba lebeletše thekô go dumêla gona ba dumêla. Ka go riale mowe ke molato, ka gobane o nyatsitše makgolo wa gagwe. Makgolo wa gagwe le yêna ge a mo fa molato a ka se ke a ya a botša mokgonyana ka molomo wa gagwe o 93. romêla, sebaka sa mokgonyana sa mo motseng, gore sepela o botše mokgonyana go re o na le molato, ke bile ke phetlegile molala ka baka la gagwe. Ke nna makgolo wa gagwe a se ke a mpôna bonyana goba bosetlha. Ke moka sebaka so motša, mokgonyana o ntšha pudi wa lefa.

S21. Difate tša mokgonyana.

Ge mokgonyana a ile bogweng, motlhang owe a tla tsogago a tloga o swanetše go bitša sebaka a motše gore sepela o botše ba ga makgolo gore difate, ke moka ba mo dumelle. Ge a ka laêla e le ka moswanyana a re lehono ke tla boêla gae ba ga makgolo, ba ka se ke ba mo ganêla, ba tla fo ~~o~~ dumêla.

Mokgonyana le ge a ile a bula difate ka molaḥ, ka molaḥ ke go bula difate ka mabanyana, ge a laḥla ka moswanyana o laele gore o tla tloga letsatsi lewe o laella gore o tla tloga a tloga. Molaḥ wa mokgonyana ge a boḥla gae, o swanetse go tloga bogweng ka meriti.

94. Ka lebaka lewe ba ga makgolo wa gagwe ba tla ba ba ile mašemong. Ge ba ile go ja ba kitimela go tloga ke molato, le ge ba ile go bōna gore makgolo wa bōna o ile mašemong, ke moka le bōna ba šala ba tloga dinaong tša gagwe, ke molato.

Tšupō, tšupō ewe e tlogo šupa makgolo ke dikgarebe, ka gobane di tla re go felegetša mokgonyana, mowe di mo gomelago, ke moka ba diḥ kitima ka lebelo ba libile mašemong. Batswadi ba bōna, ba tla butšisa gore molato kang le diyō phakisa le tla, bakgonyana ba šetše ba fokatša ke bo mang. Ke moka ba tla ba botša gore le itše go tloga le bōna ba šala ba tloga.

Makgolo a ka se ke a romela sebaka, o tla fo k homola, ba tla ba ba boya ke moka a ba fe molato, wa gore ge le tloga ka lebelo, e be le bitša ke mang. Ke moka ba ntšha pudi ba lefa.

- Ge mokgonyana a ka laḥla ka moswanyana, ke moka a šala a tloga, ke gore mokgonyana yowe ona le molato, motlhang a boyago ba mo fa molato wa go rōba molaḥ. Ka gobane ke molaḥ wa gore
95. mokgonyana o swanetse go laḥla ka mabanyana, a tsoḡō a tloga ka moswana. E šita le motho fela yowe a etetšego motho, o swanetse go laḥla ka mabanyana, ke moka a ba botše gore ka moswana ke tla le šia.

Makgolo wa mokgonyana ge mokgonyana a butše difate, a ba ke ba meela letsatsi la gore o boḥ ka tsatsi la gore, tšewe ke tša mokgonyana, o fo tla ka letsatsi lewe yēna a ratago go tlilo bōna mosadi wa gagwe. Makgolo a ka bitša mokgonyana gore a tle, ke gore ~~makgolo~~ ~~extāx~~ wa gagwe o dirile bjāwa, ka go riale mowe e rata gore mokgonyana a tle a kgopšle.

Ge mokgonyana a tloga, ga makgolo wa gagwe a e ya gae ga gabo, dikgarebe di swanetse go ba felegetša, ba ba tšešla mapara a bōna ga-moḡō le dikatiba tša bōna. Ke moka ba sepele nabō sebakanyana,

s147

ba ba gomêla. Mo ba ba fa dilô tša bôna, ka moka ga bôna ba kwatam
fase ka dikhuru, bakgonyana ba tšea dilô tša bôna, ke moka ba x
96. fapana nabô. Gona mowe phelegetšong, motšeiwa yêna o šalla nthagô,
ge a bôna gore bakgonyana ba na le mokgwa wa go nyaka go mo gôga
mowe ba ba gomêlago o šma kgole nabô, gore ge ba re ba nitša gore
a tle a ba mošadiše ga botse, ke moka wa goma o bošla gae. A ba
swanêla go mo rakiša, ka gobane ba mo rakiša ba na le molato.

Ge mokgonyana a sa ka a ntšha selo, ge dikgarebe di mo loša
le go tšhapiša, makgatle wa mokgonyana ka metlha e fo ba makgatle
wa monna. Ge ba ba gomêla ba ka fo gana leselo se sengwe, goba
kobo ya bôna ya bošego goba katiba. Ba goma natšô, yêna mokgonyana
o swanetše go di lokolla ka noši, ka selo, ba kgone ba mo fa.

Ge a sa ka a di lopolla, ge e le kobô ya bošego, ke moka ka
moragô ga mo x mothepa o bikilwe, kobô ewe o e fa mmagwe. Ge e
le mongatse, ke wa papagwe. A ka se ke a di bôna ka baka la gore
o ile a tšhoka sa go lopolla. Motlhang ditaba di šma ka mokgwa
o mongwe, a direriwi ka ba ka la gore ke medirô ya dikgarebe le
97. masogana, dilô ka metlha tšewe dia yago tša reriva ke tša go tsena
ka sebaka.

Motšoko, e fêla ke mokgwa wa sôna setšhaba sa batswetla, ka
molaô wa sesotho, mokgonyana ge a e ya bogweng a e le thoko ya
motšoko. Mokgonyana yo a kgôgago motšoko a ka ya naô, ka go riale
mowe a se gore o ya naô gore o fa makgolo wa gagwe a owa ke wa
gagwe. Makgolo wa gagwe bjale ka ge a tseba gore mokgonyana wa
gagwe wa kgôga, a ka roma mothepa o mongwe go no kgopella. Le
yêna mokgonyana ga se na motšoko, o fo roma mothepa go no kgopella
ga makgolo.

S22. Mphô ya motšoko

Molaô wa go fana motšoko, ge makgolo a kgopetše motšoko ga
mokgonyana, mokgonyana o swanetše go fa morumiwa ka thoko, ke moka
a yo fa makgolo ka yôna. Yêna o tla khurumulla ka noši, ke moka
a kgôga a goma a boetša thoko ga mokgonyana. Le ga mokgonyana go
bjale ge a kgopetše motšoko ga makgolo, le yêna o mo fa ka thoko.
98. Mokgonyana o ya a tsere thoko ya motšoko ge ba e ya go nyala,

mowe ke molač, ka gobane pele ga gore ba go phôphêle ba swanetše go go nyaka thoko ya motsoko. Ge o se nayō o swanetše gore o lefe, ka mašelang a matlhano ka go riale mowe ke gore o thibile thoko ya motsoko. Le ga go le bjale ga se molač, o swanetše go šila motsoko, ka gobane ge e le tšhelete ba phôphêdi ba ka se ke ba kgōga yōna, ya ya makgolo wa gagwe fêla.

Molač wa thokoewe, ke gore motlhang banyadi ba tloga ba i šia, makgolo o tla dira bjälwa a buiša thoko, bjälwa bjowe ba re, ke bjälwa bja thoko. Ge e le go kgopêlana ga motsoko, yo mongwe le yo mongwe wa bōna a swanêla go tšholla motsoko ka moka. Ka moragō ga molač owe ke moka mokgonyana a sa na molato o mongwe wa motsoko.

Makgolo ana molač, k le ka motlha o le mongwe, wa gore a ka tsena ka ngwakong owe go dulago mokgonyana gore a tšee le mokgonyana magane. A ka tšea magane le mokgonyana ge e šetše a . bikile mosadi moredi wa gagwe, gōna a ka dula naō a tšea naō magane.

923. Go bea mokgonyana tulong ya mošwā.

Go bikiwa ga motheja monna wa gagwe a se gōna. Tabā ewe ga e makatše, ke gore, ge monna wa gagwe a se gōna, bjale ka masogana a a ilego ditocpong, bjale ba leke ke maatla go mo ngolla mangolo, bjale a se ke a nyaka go boya.

Batswadi ba mosogana a ba ke ba romêla mosogana, ba romêla kgaitšedi ya mosogana gore a yo beka mogadibō wa gagwe. Ke moka a yo mmeka, a k fitlhe a fo dula ka ntle'le monna. Goba mosadi ba mo romêla gore a yo dula mowe legatong la mokgonyana a beke motheja.

Modirō owe ba ka fago mokgonyana yowe wa mosadi, ga o gōna, ka gobane ke mosadi a se mong mokgonyana, go ja mola e be e le yēna mokgonyana ka noši e be ka ka mo fa. Lentšū lona ba ka fo bola gore e be re nyaka ngwako, ka gobane ke lena basadi, a re, tsebe gore re ka dira bjang fêla le tsebe molato owe wa ngwakō.

100. Bōna ge ba fitlhile le ngwetšī ga bo lesogana, ba swanetše go tsibiša batswadi ba lesogana gore ba ga makgolo ba belaela ka ngwako. Bōna ba tla ngwalla morwa wa bōna gore a ba romêle tšhelete ba ga makgolo wa gago, ba nyaka ngwako, ke moka a romêla ba kgona ba rêta motho wa go aga. Ba napa ba mo tsibiša gore

/mosadi.....

s147

mosadi wa gago re bikile, o phakise gore o boe gae.

S24. Matsatsi a go beka.

Matsatsi a mokgonyana a rego, ge a nyaka gore ba ga makgolo wa gagwe ba mekela mosadi wa gagwe, a fapane i a swane. Go fapana fapana ga matsatsi ke bakeng la makgolo wa motho, yo mongwe o sepela letsatsi la bobedi ba mo gafela mosadi wa gagwe. Ba bangwe dibeke tse pedi di a fela, le ge e le kgwedi, ba bangwe go feta kgwedi.

Ba re, ge ba bolela, ba re go ja ga go babe, go baba gore ba ga fe ngwana wa bona. Ge e le mong batswadi ba mosetsana ba loma ke mala kudu, motho yo a yo a phakisago a lokolla gore ba ga 101. fela mokgonyana mosadi wa gagwe ke yo mongwe wa leloko la bo mothepa ke moka a botsa batswadi ba mothepa, gore le lelele di bona, e fang monna yo wa ga mokete mosadi wa gagwe, la gola le a bolata, ke mang yo we a kilego a tsofala lapeng la mmagwe ke gona ba tla kgona ba mo gafela, e le gore mok mokgonyana o sumile.

Ba bangwe, ba dira bjale ba se ke ba phakisa ba gafela mokgonyana, a sepela a ba a kwa a bile a lapile, ba dira bjale ba nyaka gore mokgonyana o tla kgotlella, le gona ba nyaka go bona ge mokgonyana a na le mathepa.

Ge gona a ka ba a dira matepanyana a lebona, dikoma tsa gagwe di tla ganela madibeng. A ngala gona o nka pudi, ba tla mo lifisa, taba ya go loka ke go fo kgotlella, ga gona ka mokgwa o mongwe ba tla ba ba go fa mosadi wa gago. Ka gobane batho le bona ba tla tsama ba ba bolabola mo ditseleng, ka go riale, ba bangwe, ba tla ba botsa gore le isa kae, le re segisa batho. Ke moka ba lokolla dipelo tsa bona ba go fa mosadi wa gago, wa tsamaya ka yena. Awe ke mabothata a mokgonyana.

102. Segoe sa metsi, mokgonyana ge a bona gore o lapile go tuba tsela ya go ya ga makgolo wa gagwe mabapi le go nyaka go beka mosadi wa gagwe, ba fo ya ba sa mo supi anete. Batho le bona ba leka go ba sola gore taba e le isa kae, ba bangwe ba tla mo ruta maano, a gore wena sepela o se ke wa fela pelo o fo ya o dule mowe bogweng, dikgarebe tsona a di fele pelo, ba tla fo ntsha mabelo ba setla. Buswa bja ka mabanyana le ka moswana gamogo le mapoto,

/o tla bona.....

s147

o tla bōna ba phakiša ba go fa mosadi wa gagwe.

Tsela ewe ke tsela e botse kudu, ka gobane ge mokgonyana a ile bogweng o ja ka moswanyana le ka mabanyana. Taba ya bobedi a ji dijō tša makgolo wa gagwe fēla, o ja tša makgolo wa gagwe fēla, ka mabanyana ka moswanyana mosadi yo mongwe le yo mongwe wa mowe motseng o swanetše go ntšha dithōrō a fe dikgarebe.

103. Ka ōna mokgwa owe wa go dula ga mokgonyana, ka gobane go mo raka gōna ba ka se ke ba kgona go mo raka. Basadi ba motse, ba tla gana le mabēlē a bōna. Ke moka a šala a ija a makgolo wa gagwe, mafelō o tla bōna gore ke fella ke mabēlē ke moka a gafe mothepa, ke moka mosogana a beke. Ke tsela e ngwe ya go thapiša makgolo gore a phakiše a lokolle mothepa a š bogadi.

Mosogana yo mongwe ba re, ke wa ga Molēlē, a tšea mosadi ga Pōpēla, bjale a tlhaella ke kgomo ya tswetši. A kgopēla segō sa metsi, ba ga Makgolo wa gagwe ba gana. Kgomo ya tswetši a e k thibele motho gore a beke mosadi.

Mokgonyana a gopola ga botse, a re, go makgolo wa gagwe, ke a le kwa ba ga makgolo ge le re ke swanetše go lefa tswetši ke kgone ke hwetsana mosadi wa ka. Bjale ke tšamile ke re ke adima kgomo a ke bōne, ka go riale mowe, ke kgopēla sebaka sa go ya makgoweng ko bereka, ka go riale mowe ke nyaka gore mosadi wa ka a ntirēle mofagō.

104. Lentšu lewe batswadi ba mothepa ba ile ba šitwa go fetola mokgonyana, ka gobane molaō o re, makgoweng a ba rome, k a ka ya a bōna ke tše di mōnago ba tloga ba lla ka bōna. Ke moka ba lokolle dipelo tša bōna ba mo gafēla mosadi wa gagwe.

Mokgonyana yo mongwe wa ga Seerane, a loša mosadi ga Tselana, bjale a nyala a fetša. Ka moragō a kgopēla segō sa metsi, ba ga makgolo wa gagwe ba gana, mokgonyana a re go lukile ba ga makgolo bjale ka ge le re ngwana wa lena e sa le yo monyana, šalang ga botse moredi wa lena gore o gotše o tla šala a mela dinaka. Mokgonyana a tloga, a ya makgoweng, ya ba legwaragwara.

Mothepa a šala a dula, bagwēra ba gagwe ka moka ba bikiwa. A bōna gore bogope bo mo tennē, a thoma go sepela, ka moragō mpa ya

s147

nyarêla. Batswadi ba mosetsana ba rêra mpa ya moredi wa bôna, ke moka setlhôtlôlô sa lefa, ba napa ba bikiša moredi wa bôna, a ya a dula bogadi ka ntle le monna, monna a napa a dula bogwaragwara. Mosadi yowe a napa a fo phela le motlabo.

Masogana a matsatsi a no ba ngala, ke moka ba tloga ba ya ba dula le batlabo gauteng. Batswadi ba methepa ba bangwe ba latêla seema sela sa bagologolo sa gore monyala ka pedi o nyala wa gagwe.

105. Ge ba bôna gore mokgonyana o nyetse ka dikgomo tse phethago menwana e medi, ba napa ba mo gafêla mosadi wa gagwe fêla ba mo ngwala molato, gore motlhang a di bônago o swanetse gore a ba fê. Le yêna a sa ina leina a la gagwe la go dumêla molato.

Mokgonyana ge a ka ya a ba le moredi wa gagwe wa pele, a n nyadiwa, ke moka a lebala molato wa makgolo wa gagwe, makgolo wa gagwe o swanetse go dira bjale, a rwale a ise ga mokgonyana go mo gopotša gore, re nyaka molato ola wa rena. Ke moka a ba supa dikgomo tsa bôna.

Ba bangwe ba gana, ka gona riale, mowe, makgolo wa gagwe a ba a n isa molato kgorong, mokgonyana a ya a fetšiša moredi wa bôna kgorong. O gana ka mokgwa owe, ka baka la go bôna mokgwa wa moredi wa bôna, bjale o gopola gore ko fo nyala e le gore moredi wa bôna ga loka. Sa go hwetsana o ome šakô a le na botlôgêlô, ba goma ba re, mowe kgwatla ya pele e gatilego gôna le a morago e tla gata gôna. Ka go riale mowe ke moka ke letšôgô la gago, le ge o ka fo tšea yo mongwe mosadi, o tla fo swana le yo no nyala

106. wa pele.

Ge e le mabaka a ditlala gôna, le gmiti go dula ga bee a dula, a dula matsatsi a mane, batswadi ba mothepa, ba diô bôna ga botse gore mosogana o tlilo sinye dijô ka moka, ke gore go fetša, go kaone gore re mo gafêle mosadi wa gagwe a tlogê naê, ke moka ba dira bjale. Ka gobane mokgonyana o ja dijô tse di botse, ka moswanyana le ka mabanyana, le se rafêlô sa pitša ya mapoto ke molaô.

Ge batswadi ba gagwe e be ba gopotse gore moredi wa bôna o swanetse go bikiwa ka mokete, ka baka la lebelô la mokgonyana wa

s147

bōna, ba swanetše go fo mo fa mosadi wa gagwe, ge e le tša mokete di šitile. Ge ba rata ba ka fo re, ka ngwaga wa mohorō ke moka ba dira.

Mogongwe ba emiša mokgonyana ka gore le swanetše go šma, ditaola di bolšla gore pele ga gore a tlogš re swanetše go mme ga badimu, badimu ba ka šala ba belašla. Ge ba yo bega badimu ba ba bega ka bjälwa, ke moka ba dira bjälwa ba yo bega badimu. Ya ba gōna ba lokolago mokgonyana wa bōna.

107. Tshwene e sinya legaba la yōna, ge mokgonyana a bolšla gore ke nyaka go beka makgolo wa gagwe a bolšla gore ngwana e sa le yo monyana a lekanšla gore a bikiwe, ke mowe mokgonyana a fetolago ba ga makgolo wa gagwe gore tšhwene e tshinya legaba la yōna ba ga makgolo, nna ke tla ya ke mo fepa, ke moka ba bōna gore mokgonyana o bolabola a holofetše, ba mo lokolla ba mo fa mosadi wa gagwe.

S25. Go šimula.

Ge mokgonyana a ile a nyala a fetša le medirō ewe makgolo wa gagwe a mo filego a feditše, bjale ba mo gafšla mosadi wa gagwe. Mokgonyana yowe o beka ka molaš ka gobane a tšhabiša. Ge ba mo gafšla mosadi makgolo wa mokgonyana o bitša ba leloko la gabo, ga mōgō le dikgadi, ke moka ba tšilo gafa ngwana wa bōna.

Ke moka ba botšana gore ka moswana ngwana o ya bogadi, ka go riale mowe ba swanetše go boya gape ge letšatši le ya madikšlō ke moka ba ntšha magogo ba ala lapeng, dikgarebe le mokgonyana ba dula gōdima ga šna. Bjale yo mongwe le yo mongwe o laya ngwetši ka mokgwa o a ka kgonago, yēna ngwetši a dutši a lla, ba fšla ba laya le mokgonyana.

108. Ba kile ba re ba laya mosetsana yo mongwe ge yēna a dutši a lla, bjale mokgekolo yo mongwe a re go yēna ngwana lla ka maatla ke molaš wa bagologolo re no hwetšana ba dira. Batho ba thōma go sega, yaba ke nnete ke molaš wa bagologolo. Ka moragō ga tayo ewe bjale ba swanetše go thakgoga magogong, ka moka ba tla šma, bjale moredi wa bōna a šala a dutši. Batswadi ba gagwe ba swanetše go ntšha pudi goba nku le ge e le kgomo ke moka ba mo thakgoše ka yōna (go šimula), ke ya moredi wa gagwe o apea nayō bogadi.